

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

ZDRAVOTNĚ SOCIÁLNÍ FAKULTA

Realizace environmentální výchovy ve speciálních školách

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí práce:

Ing. Renata Švestková, Ph.D.

Autor:

Markéta Švecová

19. 8. 2011

ABSTRACT

Environmental education puts emphasis on getting to know our environment and its relationship with man, and becoming aware of the necessity to preserve conditions for life. Constant care of our environment is closely linked to the state of the environmental awareness and education level of the population. The Ministry of the Environment bears responsibility for environmental tuition, education and public awareness (hereinafter EVVO). In this respect, the Ministry of Education, Youth and Sports, which published methodological instructions to bring the EVVO into practice, is no less important.

This bachelor thesis is divided into the theoretical and the practical parts. The theoretical part contains a description of environmental education, its realisation in schools, the state EVVO programme, special school system and the EVVO in the Region of South Bohemia. The research part of the bachelor thesis made use of qualitative research. To fulfil the objectives defined I chose the survey method. The technique used to collect data was an individual non-standardised interview. The research set consisted of the EVVO school coordinators, school headmasters/headmistresses or teachers responsible for EVVO in special schools in the region of České Budějovice.

The objective of this bachelor thesis was to find out in which way environmental education was realised in all special schools in the region of České Budějovice. All the research questions have been answered, and it has been found out that environmental education is realised in six out of seven special schools, and all these six special schools realise environmental education in similar ways. These six special schools realise environmental education within school subjects, and they chose the combined form of play and theory. All respondents use various aids in their lessons, and five of them take part in environmental education projects. Six special schools realise environmental education according to the Framework Education Programme and two of them draw on the EVVO methodological instructions. The services of ecological centres are used by

six special schools realising environmental education, but financing these services is complicated for them.

The results of this bachelor thesis may contribute to a better orientation in the questions of the EVVO realised in special schools, and they will be offered to the Cassiopeia Ecological and Global Education Centre for the project “I Cannot See, I Cannot Hear, But I Know ...“.

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

Dne 19. 8. 2011

Podpis studenta

Poděkování

Tímto bych chtěla poděkovat vedoucí bakalářské práce Ing. Renatě Švestkové, Ph.D., která mě po celou dobu aktivně vedla a poskytovala mi důležité informace. Dále bych chtěla poděkovat Mgr. Lucii Cíchové za její odbornou asistenci a pomoc při výzkumu a Mgr. Ivance Šimové za její čas, ochotu a trpělivost při konzultacích. Děkuji celé své rodině za podporu a Mírovi Houškovi za jeho abstraktní myšlení, kterým mě podporoval.

OBSAH

ÚVOD	8
1. SOUČASNÝ STAV	9
1.1 Environmentální výchova	9
1.1.1 Základní pojmy související s environmentální výchovou.....	9
1.1.2 Historický vývoj.....	11
1.2 Realizace environmentální výchovy, vzdělávání a osvěty v České republice	13
1.2.1 Státní program EVVO v České republice a jeho výstupy	16
1.3 Environmentální výchova ve školách	17
1.3.1 Obsah environmentální výchovy	17
1.3.2 Prostředky environmentální výchovy	17
1.3.3 Systém environmentální výchovy	18
1.3.4 Směry environmentální výchovy	18
1.3.5 Cíle environmentální výchovy	20
1.3.6 Vlastní realizace environmentální výchovy, vzdělávání a osvěty ve školách.	20
1.4 Speciální školství v České republice	23
1.4.1 Druhy speciálních škol.....	24
1.4.2 Teoretická a metodologická východiska současné speciální pedagogiky.	25
1.4.3 Rámcový vzdělávací program pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami.	26
1.5 Environmentální výchova, vzdělávání a osvěta v Jihočeském kraji	28
2. CÍL PRÁCE	31
2.1 Cíl práce	31

2.2 Výzkumné otázky	31
3. METODIKA	32
3.1 Metodika výzkumu	32
3.2 Charakteristika výzkumného souboru.....	32
4. VÝSLEDKY	34
4.1 Rozhovory s pracovníky speciálních škol	34
4.2 Vyhodnocení rozhovorů	44
5. DISKUZE.....	46
6. ZÁVĚR	50
7. SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	52
8. KLÍČOVÁ SLOVA.....	56
9. PŘÍLOHY.....	57
9.1 Seznam příloh.....	57

ÚVOD

Téma „Realizace environmentální výchovy ve speciálních školách“ jsem si zvolila proto, že jsem se s ní poprvé setkala až na vysoké škole, a tak by mě zajímalo, jak je tato výchova realizována. Během mého studia na Jihočeské univerzitě jsem absolvovala praxe v různých státních i nestátních institucích, speciálních školách a školských zařízeních. Při těchto praxích jsem se s realizací environmentální výchovy, vzdělávání a osvěty (dále jen EVVO) nesetkala. Proto mě zajímalo, jak pedagogičtí pracovníci realizují environmentální výchovu právě ve speciálních školách. Zaměřila jsem se tedy na způsob realizace této výchovy ve speciálních školách, protože učitelé mají mnoho možností jak s environmentální výchovou nakládat. Environmentální výchova mě také zaujala svou nezbytností pro život. Je přece důležité vědět, jak nejlépe přistupovat k přírodě a zachovávat ji pro budoucí generace. Myslím, že environmentální výchova není tím předmětem, který žáky unavuje a nudí, pokud je vyučována zábavnou formou. Můj názor je zakotven v přesvědčení o nezbytnosti environmentální výchovy v edukačním procesu.

Bakalářská práce je rozdělena na část teoretickou a praktickou. V teoretické části je popsána environmentální výchova, její realizace ve školách, státní program environmentální výchovy, vzdělávání a osvěty, speciální školství a environmentální výchova, vzdělání a osvěta v Jihočeském kraji. V praktické části je popsán cílový soubor, typ výzkumu a použitá technika výzkumu. Výsledky bakalářské práce by mohly přispět k lepší orientaci v problematice realizace environmentální výchovy ve speciálních školách, střediskům realizujícím environmentální výchovu a dalším nestátním neziskovým organizacím, které nabízejí služby školám v této oblasti. Výsledky bakalářské práce budou využity Centrem ekologické a globální výchovy Cassiopeia do projektu „Nevidím, neslyším, ale vím ...“.

1. SOUČASNÝ STAV

1.1 Environmentální výchova

Environmentální výchova umožňuje žákům pochopit vztahy mezi přírodou a jedincem a vede tím jedince k účasti na ochraně přírody. Je jedním z nejvýznamnějších etických nástrojů ochrany životního prostředí. Vztah člověka k životnímu prostředí je velmi složitý a environmentální výchova směřuje jedince k pochopení problematiky těchto vztahů a k vytváření hodnotové orientace, kdy upozorňuje na základní podmínky života. Environmentální výchova ovlivňuje životní styl jedince a pomáhá mu v utváření správného prostředí. Vede žáky k uvědomění si své zodpovědnosti za život v budoucnosti (24).

Environmentální výchova má mnoho směrů, prostředků a konkrétních aktivit používaných ke splnění cílů této výchovy. Je členěna do tematických okruhů, jako jsou ekosystémy, základní podmínky života, lidské aktivity a problémy životního prostředí a vztah člověka k prostředí (7, 24).

1.1.1 Základní pojmy související s environmentální výchovou

Ekologie je vědní obor, zkoumající vzájemné vztahy mezi biologickými druhy a jejich prostředím, je tedy vědou mapující přírodní souvislosti (10, 14). Pojem ekologie je často užíván i mimo vědní disciplínu, tedy v širším slova smyslu (10). Například Ekologie člověka zkoumá všechny vztahy mezi lidmi a jejich prostředím (14). „Pro pojmenování ochránců a obhájců životního prostředí je možné používat termínu ekologové.“ (10, s.13).

Výukou ekologie se zabývá ekologická výchova. V posledních letech se člověk nedostává do kontaktu s přírodou tak často jak tomu bylo dříve, i proto je nutnost tohoto oboru neodkladná. Ekologická výchova je tedy výchova k odpovědnému jednání vůči přírodě i lidem. Její obsah se však postupně rozšiřoval z původního relativně úzkého obsahu o různé aspekty, zejména pak společensko-vědní, právní, ekonomické

a technické. Proto se o této rozšířené verzi výchovy hovoří jako o environmentální výchově (19, 20).

Pojem „environmentální“ je odvozen z anglického jazyka od slova „environmental“, a jeho překlad je doporučován právě takto. Dalšími synonymy jsou termíny „prostředí“ nebo „životněprostředí“, které se obtížně vyslovují a jejich používání je téměř minimální. Podobný pojem environmentalistika je definován jako nauka o životním prostředí, čerpá z poznatků ekologie a zabývá se problematikou životního prostředí (10).

Pro zelené aktivisty, neboli vyznavače hodnot životního prostředí, bývá častěji používán termín environmentalisté, než pro odborníky v environmentalistice. Méně používaným termínem stejného významu je také výraz ekologisté (10).

Výchova je záměrný proces působení na člověka, především na jeho osobnost, city a vůli. Cílem výchovy je pozitivně ovlivňovat jedince a dojít tak ke změnám v jeho vývoji (10, 25).

Vzdělání je souhrn vědomostí a dovedností, které nabýváme vzděláváním. Umožňuje optimální utváření osobnosti, postojů, přesvědčení a poznávání potřeb společnosti (10). Vzdělávání ovlivňuje především racionální stránku osobnosti (25).

Osvětou rozumíme různé vzdělávací či výchovné aktivity, je to předávání informací nejširší populaci, nebo určité cílové skupině (10, 25).

Vzdělávání pro udržitelný rozvoj čerpá z EVVO jak metodicky, tak obsahově a vychází především ze společenskovedních disciplín. Tato oblast EVVO je vzájemně ovlivňována ekonomickými, sociálními, environmentálními a právními aspekty rozvoje (25).

Často používaný termín trvale udržitelný rozvoj lze vysvětlit jako rozvoj, který uspokojuje potřeby současnosti bez ohrožení budoucích potřeb společnosti. Jde o cílové zaměření vývoje technologií, využívání zdrojů a o přetváření institucí na vyrovnané zvyšování současných i budoucích možností uspokojování lidských potřeb (27).

Pojem životní prostředí přímo vymezuje zákon č. 17/1992 Sb., o životním prostředí, ve znění pozdějších předpisů v § 2. Životním prostředím je dle tohoto zákona vše, co vytváří přirozené podmínky existence organismů včetně člověka a je předpokladem jejich dalšího vývoje. Jeho složkami jsou zejména ovzduší, voda, horniny, půda, organismy, ekosystémy a energie (26).

1.1.2 Historický vývoj

Během 19. století a první poloviny 20. století vzniká pojem ekologie jako věda, která vzešla z různých trendů a vlivů. Tyto zdroje se i nadále promítají v dnešní ekologické výchově. Původně se však utvářely nezávisle na sobě v různých oblastech života společnosti, a to nejen jako výsledek vývoje vědeckého zkoumání, ale zejména úvahami populace nad změnami způsobu života a hlavně pak reakcemi na ohrožení vlastního zdraví změněnými přírodními podmínkami. Lidé se postupně začínali obracet k přírodě, unikali do ní a objevovali její krásy. V tomto období vznikají pojmy skauting a tramping, postupně dochází k masovým rekreacím v přírodě a zvýšenému zájmu o turistiku. Vznikají soukromé rezervace a různé spolky, na něž navazují státem organizované ochrany přírody, jako jsou například národní parky. Populace projevuje vysoký zájem o ochranu přírody (3).

Od poloviny 20. století zájem veřejnosti o životní prostředí nabývá masového charakteru. Na základě rychlého šíření informací o ekologické krizi dochází k ekologickému hnutí, čili environmentalismu (3).

Ekologická výchova je velmi mladý obor, formující se od 60. let 20. století, kdy se ekologická výchova zaměřovala na ochranu přírody zejména mimoškolními činnostmi. Děti a mládež projevovaly velký zájem o nový časopis ABC. Později u nás vznikaly první metodiky výchovy k ochraně přírody, jako jsou školní přírodní rezervace a stanice mladých ochránců přírody (3).

V 70. a 80. letech se obohacuje cíl ekologické výchovy o péči o životní prostředí a přichází první vládní usnesení o začlenění ekologické výchovy do školní výuky. V roce 1975 byly vymezeny Bělehradskou chartou základy ekologické výchovy, následně se v roce 1977 uskutečnila první mezinárodní Tbiliská konference k ekologické výchově, kde byl vymezen pojem environmentální výchova (3).

Zavedení pojmu „environmentální výchova“ je výsledkem demokratických a všemi akceptovaných rozhodovacích procesů: mezivládní konferencí v Tbilisi, konferencí OSN v Rio de Janeiro v roce 1992, národních legislativních dokumentů a závazných kurikul. V roce 1941 se poprvé objevil pojem „environmentální výchova“ na konferenci Mezinárodní unie ochránců přírody. Tento pojem se začal často objevovat v hovorech vedle ekologické výchovy, například při konferenci ve Stockholmu v roce 1972 a na mezinárodním workshopu v Bělehradě v roce 1975. Svě vymezení našla environmentální výchova až v roce 1977 na výše zmiňované konferenci v Tbilisi (3).

Mezinárodní síť environmentálního vzdělávání a výchovy, v původním názvu WEEC čili World environmental education congress, je projekt zaměřený na sledovanost světových kongresů v odvětví environmentalistiky, tedy kongresů environmentální výchovy. Slouží k lepší kontinuitě všech těchto kongresů a také jako prostor pro vedení debat o životním prostředí, vzdělávání a dalších souvisejících tématech. Lidé zde mohou zveřejňovat své myšlenky a nápady čerpané z jednotlivých kongresů na základě členství v síti WEEC (34).

Období 90. let je především charakterizováno vysokou iniciativou pro ekologickou výchovu, tedy zaváděním státních nebo národních programů, dále udržitelným způsobem života a rozvojem středisek ekologické výchovy, či specializovaných zařízení. Přijímají se nové koncepce ekologické výchovy ve většině evropských zemí (18).

Mezi významné představitele ekologické výchovy u nás, patří například Danuše Kvasničková, jako důsledná propagátorka ekologizace školního vzdělávání, Květoslava Burešová, proslavená především jejími metodickými pomůckami, Eva Nováková, která se přičinila svou iniciativou ve Správě Krkonošského národního parku a Aleš Záveský,

který dal zřetelný obsah a didaktickou srozumitelnost nově zaváděnému pojmu ekopedagogika (10, 18). Mezi další průkopníky ekologické výchovy, na jejichž mnohaleté úsilí se stále navazuje, patří například také tyto osobnosti: Šimona Bouzková, Hana Horká, Jiří Kulich, Karel Patočka, Ján Pagáč, Emilie Strejčková, Josef Zetěk a Aleš Máchal (10).

V České republice byly přijaty důležité dokumenty vyžadující komplexní přístup k environmentální výchově. Například zákon č. 123/1998 Sb., o právu na informace o životním prostředí, zvláště §13 vyžadující poskytnutí základních znalostí v této oblasti pro celou populaci a pěstování aktivních vztahů k prostředí. Na tento zákon navazuje usnesení vlády ČR z roku 2000, čili Státní program environmentální výchovy, vzdělávání a osvěty (dále jen SP EVVO) (5). Jeho nedílnou součástí je příloha k usnesení vlády České republiky - Akční plán SP EVVO. K uvedeným dokumentům byl vydán Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy (dále jen MŠMT) Metodický pokyn k environmentálnímu vzdělávání, výchově a osvětě ve školách a školských zařízeních (viz příloha č. 1). Pokyn informuje ředitele mateřských, základních a středních škol a ředitele školských zařízení o environmentálním vzdělávání, výchově a osvětě a doporučuje postupy při jeho realizaci (5, 8, 9).

Koncem devadesátých let se Ministerstvo životního prostředí České republiky odklonilo od termínu „ekologická výchova“ k novějšímu pojmu „environmentální výchova“. Tento novější pojem je uplatněn ve Státním programu EVVO (10).

1.2 Realizace environmentální výchovy, vzdělání a osvěty v České republice

Rozdělení povinností EVVO lze čerpat ze zákona č. 123/1998 Sb., o právu na informace o životním prostředí, kde jsou v §13 vymezené instituce a jejich role v EVVO. Úřední správní úřady zajišťují podmínky pro realizaci EVVO a dbají o vzdělanost a informovanost svých zaměstnanců v oblasti životního prostředí. Ministerstvo životního prostředí zpracovává Státní program EVVO a předstupuje s ním před vládu. Dále garantuje, přerozděluje a aktualizuje Státní program formou Akčních plánů a projevuje snahu o rozvoj preventivní ochrany životního prostředí. MŠMT nese

odpovědnost za začlenění environmentální výchovy do pedagogických dokumentů a dbá na rozšiřování vzdělanosti pedagogických pracovníků v této oblasti. Kraje v samostatné působnosti zpracovávají, rozdělují a aktualizují krajské koncepce EVVO, vycházející ze Státního programu EVVO a dbají o rozvoj poradenství v environmentalistice. Kraje podporují obce v samostatné působnosti možnostmi podílet se na realizaci krajských koncepcí a zakládat v této oblasti vlastní programy. Orgány veřejné správy mohou vytvářet zvláštní fondy pro podporu EVVO (31).

Termín „příslušná ministerstva“ ve Státním programu EVVO vymezuje ministerstva, která splňují úkoly Státního programu EVVO a podílejí se na vzájemné spolupráci a metodických odpovědnostech ve vztahu k cílovým skupinám, kterými jsou děti a mládež, žáci a studenti, rodiče, pedagogové a pedagogičtí pracovníci, vedoucí dětských a mládežnických organizací, zaměstnanci veřejné správy, podniková sféra a její zaměstnanci, vysoké školy a vědecká pracoviště, tedy vědečtí a výzkumní pracovníci, dále armáda České republiky a vojska civilní obrany, volení zástupci Parlamentu České republiky, Kancelář prezidenta České republiky a její zaměstnanci, média, veřejnost a nestátní neziskové organizace (27). Nestátní neziskové organizace bývají často zakládány z podnětu lidí s postižením, nebo rodinných příslušníků dětí s postižením. Právní forma těchto organizací může být občanské sdružení, obecně prospěšná společnost a jejich činnost doplňuje státní služby (6). Lze sem také zařadit nadace a nadační fondy, které podporují zejména finančně tyto aktivity. Příslušná ministerstva uvedená ve Státním programu EVVO jsou tedy:

- Ministerstvo dopravy a spojů
- Ministerstvo financí
- Ministerstvo kultury
- Ministerstvo pro místní rozvoj
- Ministerstvo obrany
- Ministerstvo průmyslu a obchodu
- Ministerstvo práce a sociálních věcí
- Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
- Ministerstvo vnitra

- Ministerstvo zdravotnictví
- Ministerstvo zemědělství
- Ministerstvo životního prostředí (27)

MŠMT zajišťuje svého odborného pracovníka, který je pověřen řízením úkolů EVVO a spolupracuje v této oblasti s pověřenými pracovníky přímo řízených organizací resortu školství, Ministerstvem životního prostředí, s pracovníky nevládních organizací, včetně školských asociací a sdružení (25).

Ministr školství, mládeže a tělovýchovy zřizuje skupinu složenou ze zástupců MŠMT a jeho přímo řízených organizací a partnerů, nesoucí název „Poradní sbor pro EVVO“. Skupina je orgánem MŠMT pro realizaci a plánování EVVO ve školách, zajišťující iniciativu, poradenství a úpravu příslušné legislativy. Metodický pokyn EVVO se dle potřeby aktualizuje. Jeho náměty, příklady praxe a teorie pro environmentální vzdělávání jsou uváděny na metodickém portálu www.rvp.cz (25).

Samosprávné kraje sestavují krajské koncepce EVVO na základě Státního programu EVVO a již zmíněného zákona č. 123/1998 Sb. Vytvářejí tak krajské systémy EVVO. „Jedná se o integrované systémy podpory (finanční, metodické, institucionální aj.) a výměny informací v oblasti EVVO v rámci kraje“ (25, s.7-8). Kraje začleňují oblast EVVO do Dlouhodobých záměrů vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy kraje a do Výročních zpráv o stavu a rozvoji výchovně vzdělávací soustavy v kraji. Nástrojem takového dlouhodobého plánování pro Jihočeský kraj je již zmíněná krajská koncepce (30). Vytvářet vhodné podmínky pro realizaci Metodického pokynu EVVO, zároveň s odpovídajícími finančními podmínkami, se doporučuje odborům školství, mládeže a tělovýchovy krajských úřadů, Magistrátu hl. m. Prahy, magistrátům a obecním úřadům (25).

Instituce zajišťující plnění Státního programu EVVO, zřizované veřejnou správou v resortu školství jsou MŠMT a jeho přímo řízené organizace; Česká školní inspekce; odbory školství, mládeže a tělovýchovy krajských úřadů a Magistrátu hl. m. Prahy; odbory školství, mládeže a tělovýchovy magistrátů, městských a obecních úřadů; mateřské školy; základní školy, základní školy speciální; základní umělecké školy; střední školy, vyšší odborné školy, konzervatoře; vysoké školy; školní družiny, školní

jídelny, školní kluby, domovy mládeže, domy dětí a mládeže, střediska volného času dětí a mládeže a další školská zařízení zřizovaná nejen k zabezpečení EVVO. Tyto instituce spolupracují i s jinými institucemi v dalších resortech a s nevládními organizacemi zaměřenými na oblast EVVO (25).

1.2.1 Státní program EVVO v České republice a jeho výstupy

- zohledňování života společnosti formou trvale udržitelného rozvoje
- zkvalitnění a zefektivnění environmentálního vědomí společnosti prostřednictvím změn životního stylu, především pozitivní změnou spotřebitelských návyků
- rozšíření vzdělanosti populace prostřednictvím odborně předloženého působení EVVO na veřejnost
- rozvoji modernizace našeho školství pozitivním vlivem
- využívání regionálních a lokálních jinakostí v obsahu vzdělávání, v pedagogických metodách a formách ve školách všech druhů a typů
- nepřetržitému vlivu na prevenci a odstraňování environmentální kriminality a ekologické zaostalosti
- zvýšení a zlepšení připravenosti odborníků pro péči o životní prostředí, především pro odvětví státní a veřejné správy v souladu s nároky Evropské unie
- rozvoji odbornosti veřejné správy při rozhodování ve správních řízeních
- koordinační a kompetenční odpovědnosti Ministerstva životního prostředí a MŠMT a ke zkvalitnění informovanosti mezi všemi ministerstvy v otázkách ochrany životního prostředí
- zefektivnění faktorů ekologie v zemědělském odvětví
- zkvalitnění turistického ruchu s ohledem na životní prostředí
- zvážení nezbytnosti finanční podpory EVVO
- snížení nezbytně nutných nákladů na odstranění ztráty na životním prostředí způsobené nedbalostí společnosti atd. (27)

1.3 Environmentální výchova ve školách

1.3.1 Obsah environmentální výchovy

Obsah environmentálního vzdělávání ve školách je daný z hlediska informativního, formativního a komunikativního. Do informativního hlediska spadá získávání potřebných znalostí a dovedností, jejich chápání a hodnocení prostřednictvím přírodovědných a společenských disciplín, kdy se jedinec učí ekologické gramotnosti. Formativní hledisko ovlivňuje citovou stránku osobnosti, její aktivitu a vůli. Jedinec si utváří etické normy, je schopen přijímat rozhodnutí a volí adekvátní způsob jednání. Nejčastěji se formativní hledisko environmentálního vzdělávání uplatňuje estetickou výchovou, účinným prostředkem je také praxe, kde se dostává člověk do přímého kontaktu s přírodou. Komunikativním hlediskem environmentálního vzdělávání je především osvojení si terminologie (10, 13).

1.3.2 Prostředky environmentální výchovy

Prostředky environmentálního vzdělávání ve školách představují různé metody, postupy a formy. Vyučovací metody lze třídit na metody slovní, které můžeme rozdělit na monolog nebo dialog, dále na metody názorně demonstrační, při kterých se využívají učební pomůcky nejrůznějšího charakteru a na metody praktické. Při vyučování je třeba uplatňovat metodu rozhovoru a pozorovat vlastní činnosti žáků, jejich přímý styk s prostředím a samostatnost při řešení úkolů. Častými prostředky ve školách jsou hry a dramatické scénky, tematické vycházky, laboratorní práce, exkurze a návštěvy ekologických center, terénní výuka, přírodovědná pozorování, práce na školním pozemku, výtvarné práce s přírodními materiály a další tvořivé činnosti. V tomto případě hovoříme o výchově příkladem, prožitkem nebo zkušeností (1, 13, 18).

1.3.3 Systém environmentální výchovy

Vztahy k prostředí se formují u každého jedince různě, a to neopakovatelným způsobem již od nejútlejšího věku dítěte. Ovlivňujícími faktory vztahu k prostředí jsou genetické vlohy jedince a další složité soustavy vlivů, které se týkají racionální, emocionální a volně aktivní stránky osobnosti. Je důležité počítat s následujícími každodenními neformálními vlivy na vztahy jedince k životnímu prostředí a podle možností je ve škole využívat. Jedná se např. o vliv rodiny; mimoškolní výchovně vzdělávací zájmové oblasti (dlouhodobý vliv různých institucí a organizací, vlivy sdělovacích prostředků, publikací a různých akcí); charakter okolního prostředí; vlastní interakci s prostředím (získávání zkušeností a vlastní mentální vyzrání) (13). Environmentální výchova se prolíná učivem všech oborů, neboť je svázána s lidským rozumem a lidským chováním. Jak učitel bude na žáky působit je celkem jasné – komplexně a nikoliv povrchně (17).

1.3.4 Směry environmentální výchovy

Environmentální výchova by měla zajistit soustavu znalostí potřebných pro pochopení nezbytnosti a pro realizaci myšlenky udržitelného rozvoje, tedy dalšího rozvoje lidské civilizace. Pro nalezení vlastní cesty v environmentální výchově je vhodné pochopit logiku mezi následujícími směry environmentální výchovy (3, 5).

- Pojem „ekologická výchova“ je v České republice problematický, protože se často používá synonymně s pojmem environmentální výchova, kdy v sobě ale zpravidla odráží pouze určitou její interpretaci. Pojem „environmentální výchova“ je používán jako nadřazený a pojem „ekologická výchova“ je vysvětlován jako jeden z jejích směrů. Ekologická výchova tak představuje majoritní proud environmentální výchovy (3).

- „Globální výchova“ se zabývá porozuměním problémům světa i sobě samému. Zabývá se problematikou životního prostředí, zdraví, médií, technologií, kulturní odlišnosti, budoucnosti, míru, rovnosti, občanství, spravedlnosti, ekonomiky, také se věnuje rozvoji kreativity, fantazie, komunikačních dovedností, dramatické výchovy a dalších sociálních kompetencí. Úsilím globální výchovy je integrovat předchozí

i souběžné proudy „výchovek“, jako je rozvojová výchova, výchova k míru, výchova k lidským právům, multikulturní výchova a environmentální výchova, pod jednu střechu. Jejím cílem je změna celého kurikula, ne jenom jediného předmětu. Můžeme tedy globální výchovu chápat jako jeden z proudů environmentální výchovy, nebo můžeme environmentální výchovu chápat jako jedno z témat globální výchovy (3).

- „Výchova o Zemi“ je vykládána jako směr, který překonává neefektivně pojímanou tradiční environmentální výchovu. Jejím cílem je studenty naučit jak Země funguje, nejčastěji několikadenním pobytovým programem. Obsah výchovy o Zemi je vymezen ve třech kategoriích: porozumění, cítění a zavádění (3).

- „Hlubinně ekologická výchova a cesta zpět ke kořenům“ je myšlenkovým proudem, který spojuje dohromady filozofii, náboženství a hlubinnou psychologii a pro který je výchova spíše cestou k určitému duchovnímu osvícení. Nejedná se o ucelený směr, ale o množinu přístupů ovlivněných hlubinnou ekologií, čili směrem, který si ze všech proudů environmentální výchovy nejvýrazněji zakládá na ovlivňování postojů, zatímco znalosti v něm hrají až sekundární úlohu. Základním prostředkem hlubinně ekologické výchovy jsou dílny v působivém přírodním prostředí. Program zahrnuje pobyt většinou od pátku do neděle a hlavními aktivitami jsou rituály, meditace, inspirační čtení a jiné psychologické aktivity, kde je cílem mezilidská spolupráce a prohloubení vztahů (3).

- „Výchova k udržitelnosti a kritický přístup“ představuje širší pohled na environmentální problematiku a je chápána jako kritický proud environmentální výchovy (3). Vzrůstající potřeba na člověka souvisí s nadměrným vyčerpáváním zdrojů planety a růstem znečištění. Teorie trvale udržitelného rozvoje je zatím jediným řešením jak předejít omezení uspokojování potřeb budoucích generací (20).

- Proud environmentální výchovy, označovaný jako „výchova k ekogramotnosti“, je spojen s činností Centra pro ekogramotnost (The Center for Ecoliteracy), založeného v roce 1995 v Berkley. Centrum finančně podporuje především školní projekty spojené s ekologizací školy, například využití školních zahrad, nebo stravování dětí ve školách (3).

1.3.5 Cíle environmentální výchovy

Jedním z cílů environmentální výchovy a vzdělávání je člověk informovaný, kritický, uvědomělý a především chápající všechny souvislosti výsledků komplikovaných a komplexních interakcí moderní lidské společnosti a přírody. Cílem je tedy člověk ekologicky gramotný, aktivně se projevující a obohacující svou skromností občanské postoje vůči přírodě a jejímu prospěchu. Člověk s takovými předpoklady je připraven řešit případné problémy, nebo jim dokonce předcházet (4, 10). Základní koncepce environmentálního vzdělávání by rozhodně neměla být zakládána na katastrofických scénářích, ale na realitě (4). Výuka je přesně vymezena v učebních osnovách, kurikulech a dalších dokumentech a její cíle lze vystihnout ve kvalitách předpokládaných výsledků, kterých má žák dosáhnout. Cíle výuky obsahují hodnoty a postoje, produktivní činnosti a praktické dovednosti, poznatky a porozumění (10). Pro zajištění cílů environmentální výchovy by měly být vytvářeny předpoklady pro zajištění základní ekologické gramotnosti u celé populace, osvojení základních dovedností a znalostí, rozvíjení ekologického myšlení, formování ekologické etiky a dosahování ekologické kvalifikace případně jejího zvyšování (13).

1.3.6 Vlastní realizace EVVO ve školách

V rámci školského zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání vstoupily v platnost učební dokumenty MŠMT České republiky, nesoucí název „Rámcový vzdělávací program“ (dále jen RVP). Z RVP se pak odvíjí školní vzdělávací program (dále jen ŠVP), který musí být v souladu s RVP, ale je konkrétnější, stanovuje ho ředitel školy nebo školského zařízení a je zveřejněn na přístupném místě v dané škole (11, 2). Součástí ŠVP jsou průřezová témata, stanovená RVP a jejich cílem je plnit funkci bezprostředního propojování poznatkových, dovednostních a výchovných složek, zjednodušeně podporují výchovné funkce ve vzdělávání žáků. Průřezových témat je celkem šest a mezi nimi je i environmentální výchova. Tato témata vznikla z potřeb dnešní společnosti a zabývají se aktuálními problémy globalizovaného světa. Cílem průřezových témat není doplnit vzdělávací

obsah ve vyučování. Jejich „průřezovost“ vychází ze skutečnosti, že nacházejí, vyznačují, obepínají a společně rozvíjejí prvky, jako jsou tematické okruhy, náměty, činnosti ve výchově a vzdělávání, které adekvátně utvářejí obecnější postoje žáků k sobě samým, ke spolužákům, k rodinným příslušníkům, k ostatním lidem, k životnímu stylu, k pracovním návykům, k morálním hodnotám, ve vztahu k přírodě a k udržitelnému životu. Průřezová témata mohou být prováděná ve školní praxi několika způsoby, například neformální a funkční integrací do jednotlivých vyučovacích předmětů, také zřízením samostatného vyučovacího předmětu, nebo v podobě projektového vyučování (školní projekty, semináře, kurzy atd.). Dalšími způsoby realizace průřezových témat je možná kombinace mezi uvedenými způsoby spojením samostatného předmětu s projektovým vyučováním, nebo integrace do vyučovacích předmětů s projektovým vyučováním. Pedagogičtí pracovníci si sami mohou zvolit způsob vyučování, který je pro potřeby školy optimální. Každý z uvedených způsobů má své výhody a nevýhody (11). Průřezové téma environmentální výchova je přínosem pro rozvoj osobnosti žáka v oblasti vědomostí, dovedností a schopností a také v oblasti postojů a hodnot. Cílem environmentální výchovy je dovést jedince k pochopení vztahů mezi člověkem a životním prostředím. Tematickými okruhy průřezového tématu environmentální výchova jsou ekosystémy, základní podmínky života, lidské aktivity a problémy životního prostředí a vztah člověka k prostředí (24).

Při Ministerstvu životního prostředí byla sestavena mezirezortní pracovní skupina, která vypracovala na základě snahy o zlepšení environmentálního vědomí a vzdělanosti obyvatel Státní program EVVO v České Republice. Mezirezortní pracovní skupina EVVO vycházela z přesvědčení, že Státní program EVVO bude vlivně působit na zvýšenou odpovědnost samosprávy, státní správy, podnikatelského okruhu i veřejnosti k opatřením zajišťujícím EVVO. Cílem Státního programu EVVO je zavést účinný systém EVVO, který se kladně projeví v postavení společnosti k životnímu prostředí (27). K dosažení cílů Státního programu EVVO napomáhá Akční plán Státního programu EVVO. Akční plán je souborem konkrétních opatření pro období let 2010 – 2012 s výhledem do roku 2015 a navazuje na předchozí akční plány (28).

MŠMT informuje zřizovatele, ředitele škol a školská zařízení o EVVO vydaným novelizovaným metodickým pokynem, kterým stanovuje doporučené postupy při jeho realizaci ve školách. Realizaci environmentální výchovy ve školách a její začlenění do dokumentace škol navádí správným směrem právě metodický pokyn svým názorným a konkrétním návodem. Metodický pokyn „reaguje na aktuálnost a naléhavost problematiky ochrany životního prostředí, zejména přihlášení ČR k Evropské strategii vzdělávání pro udržitelný rozvoj, která vyžaduje zkvalitnění EVVO ve školách a školských zařízeních“ (25, s.1). Strategie vzdělávání pro udržitelný rozvoj České republiky, s platností na období let 2008-2015, představuje v oblasti vzdělávání průřezové téma EVVO a nové přístupy, témata a ekonomické a sociální souvislosti rozvoje. Předcházející Metodický pokyn k environmentální výchově, vzdělávání a osvětě, č. j. 32 338/2000-22 platil od 14. prosince 2001. Od té doby se značně vyvíjela nová školská legislativa. Především zavedením rámcových vzdělávacích programů a přijetím vyhlášky o Dalším vzdělávání pedagogických pracovníků vznikla značná neprovázanost předcházejícího metodického pokynu a dokumentů upravující oblast EVVO. Proto je potřeba přijmout novelizovaný metodický pokyn upravující souhrnně oblast EVVO ve školách a školských zařízeních. Novelizovaný Metodický pokyn MŠMT k zajištění EVVO č. j. 16745/2008 – 22 nabyl účinnosti 27. října 2008 a tím se zrušil předchozí metodický pokyn (25).

System EVVO je realizován v rámci vzdělávacích aktivit spadajících z velké části do rezortu školství, nebo jinými aktivitami mimo školský rezort, a to například poskytováním environmentálního poradenství odborné i široké veřejnosti. V praxi je EVVO realizována prostřednictvím škol, nestátních neziskových organizací a dalších vzdělávacích subjektů veřejnou správou na národní, regionální i lokální úrovni (25).

Environmentální výchova musí být součástí všeobecného vzdělávání nejen ve školském systému, ale i v mimoškolském prostředí. Velký význam je přikládán osobám, které EVVO realizují. Jedná se o učitele a ostatní pedagogický pracovníky, vychovatele, pečovatele, sociální pracovníky, lékaře, zdravotníky a další (12).

Ve školách může koordinací EVVO pověřit ředitel dané školy jednoho, nebo více pedagogických pracovníků, odpovídajících svou kvalifikační úrovní. Stanovenému koordinátorovi EVVO se doporučuje vzdělávat specializačním studiem (25).

Při plánování EVVO by měla škola čerpat z aktuálních dokumentů RVP a ŠVP, dále z Metodického pokynu EVVO, krajských a regionálních osnov a jimi sestavených programů EVVO a z analýzy specifických podmínek školy. Při plánování by škola měla vycházet z výchovných a vzdělávacích cílů žáků a z organizačních a rozvojových cílů školy. Důležitost má být kladena nejen na přípravu správného postupu při realizaci, ale také na kooperaci všech žáků, rodičů, pracovníků a dalších partnerů školy (25).

Základními dokumenty, do kterých škola vykazuje své plány, jsou ŠVP a školní programy EVVO, které mohou být součástí ŠVP (25).

1.4 Speciální školství v České republice

Žáci s postižením se většinou vzdělávají ve speciálních školách a zařízeních (15). Speciální vzdělávání je poskytované na základě diagnostikovaných speciálně vzdělávacích potřeb žáka, a to speciálně pedagogickým případně psychologickým vyšetřením školským poradenským zařízením, kdy závažnost zjištěných speciálně vzdělávacích potřeb vyžaduje zařazení do speciálního vzdělávání (2).

Žáky se speciálními vzdělávacími potřebami vymezuje školský zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání v § 16 jako dítě, žáka a studenta se zdravotním postižením, zdravotním znevýhodněním nebo sociálním znevýhodněním. Zdravotní postižení v tomto zákoně představuje tělesné, zrakové, sluchové a mentální postižení, autismus, vady řeči, souběžné postižení více vadami a vývojové poruchy učení nebo chování. Zdravotním znevýhodněním je považováno zdravotní oslabení, dlouhodobé onemocnění a lehčí zdravotní poruchy vedoucí k poruchám učení a chování, vyžadující zohlednění při vzdělávání. Sociální znevýhodnění znamená rodinné prostředí s nízkým sociálně kulturním postavením, ohrožení sociálně patologickými jevy nebo nařízenou ústavní

výchovou či uloženou ochrannou výchovou, žáky v postavení azylantů a účastníků řízení o udělení mezinárodní ochrany na území České republiky (2, 29).

1.4.1 Druhy speciálních škol

Speciální vzdělávání žáků se zdravotním postižením je poskytováno formou integrace individuální nebo skupinové, nebo ve škole samostatně zřízené pro žáky se zdravotním postižením. Tyto možnosti se mohou kombinovat (2).

Pro děti a žáky se sluchovým, zrakovým a tělesným postižením jsou zřizovány školy vždy zaměřené na dané postižení:

- mateřská škola pro žáky se sluchovým, zrakovým, nebo tělesným postižením
- základní škola pro žáky se sluchovým, zrakovým, nebo tělesným postižením
- střední odborné učiliště pro žáky se sluchovým, zrakovým, nebo tělesným postižením
- odborné učiliště pro žáky se sluchovým, zrakovým, nebo tělesným postižením
- střední odborná škola pro žáky se sluchovým, zrakovým, nebo tělesným postižením
- praktická škola pro žáky se sluchovým, zrakovým, nebo tělesným postižením
- gymnázium pro žáky se sluchovým, zrakovým, nebo tělesným postižením (2, 15).

Žáci se zrakovým postižením mají možnost navštěvovat konzervatoř pro zrakově postiženou mládež. Děti a žáci s vadami řeči mohou navštěvovat speciální mateřskou školu a speciální základní školu pro žáky s vadami řeči (15). Pro nemocné nebo zdravotně oslabené děti a žáky ve zdravotnických zařízeních se zřizují mateřské školy při zdravotnickém zařízení, základní školy při zdravotnickém zařízení a základní školy speciální při zdravotnickém zařízení (2, 15). Žáci se specifickými poruchami učení nebo chování mohou navštěvovat speciální základní školu pro žáky s poruchami učení nebo chování (15). Také jsou zřizovány mateřské a základní školy určené pro hluchoslepé (2, 15).

Pro děti a žáky s mentálním postižením se zřizují školy:

- speciální mateřská škola
- základní škola praktická
- základní škola speciální
- odborné učiliště
- praktická škola (2, 15).

1.4.2 Teoretická a metodologická východiska současné speciální pedagogiky

Tato teoretická a metodologická východiska lze velmi vhodně využít i při realizaci environmentální výchovy. Jedná se o:

- „Biologický přístup“, zohledňuje speciální vzdělávací potřeby ze stavu a fungování lidského organismu a jeho patologických změn. Zabývá se příčinami a příznaky jednotlivých postižení a odvozuje možnosti jejich kompenzace, rehabilitace, reedukace a snaží se nalézt ideální přístupy při vzdělávání osob se speciálními vzdělávacími potřebami (16).

- „Behaviorální přístup“ se zabývá zkoumáním pozorovatelného chování sledovaných jedinců. Chováním rozumí reakce jedinců na vyvolané podněty vnějším okolím. Jedním z přesvědčení behaviorálního přístupu je, že ke vzdělávání stačí vhodně přizpůsobit okolí bez ohledu na zájmy jedince (16).

- „Kognitivní přístup“ pozoruje poznávací procesy, jako je myšlení, vnímání, paměť učení, pozornost, řeč a cítění. Základem je kognice, kterou se rozumí souhrn mentálních aktivit a určité formy chování učícího se jedince. Kognitivní přístup vnímá jedince jako aktivního činitele, projevujícího snahu zpracovávat informace přijímané z okolí (16).

- „Psychoanalytický přístup“ se odvozuje z názoru, že chování a jednání člověka je procesem jak vědomým, tak nevědomým. Nevědomí člověka ovlivňuje v jeho počínání, jde o soustavu myšlenek, přání, tužeb, představ a obav, které si jedinec neuvědomuje (16).

- „Fenomenologický přístup“ zkoumá a toleruje subjektivní přístupy, pocity a způsoby prožívání všemožných událostí a jevů u jednotlivých lidí. Jedním z přístupů, který pozoruje individuální přístup jedince k okolní skutečnosti, je významný humanistický přístup. Humanistické přístupy kladou důraz na svobodu člověka, posilování jeho sebedůvěry, rozvíjení tvořivosti, zájmů, hodnotových orientací, respektování jeho citů a emocí, navazování pozitivních mezilidských vztahů, právo na vlastní názor a právo na odlišnost (16).

1.4.3 Rámcový vzdělávací program pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami

RVP pro základní vzdělávání s přílohou o vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením má platnost pro všechny základní školy, včetně škol vzdělávajících žáky s lehkým mentálním postižením. Specifické principy RVP pro základní vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením jsou vymezené následovně:

- toleruje sníženou úroveň rozumových schopností žáků, jejich fyzické a profesní možnosti a předpoklady
- stanovuje podmínky pro speciální vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením
- vymezuje úroveň klíčových kompetencí, které by měli žáci s lehkým mentálním postižením dosáhnout na konci základního vzdělávání
- určuje cíle vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením
- specifikuje vzdělávací obsah – předpokládané výstupy a učivo na úrovni, kterou by si měli žáci osvojit během základního vzdělávání
- začleňuje průřezová témata jako součást základního vzdělávání
- pomáhá při přípravách na společenské a profesní uplatnění

- podporuje speciálně pedagogické metody, postupy, formy a prostředky vzdělávání a míru podpůrných opatření, s jejichž pomocí mohou žáci dosahovat výsledků, odpovídajících jejich maximálním možnostem
- určuje základní vzdělávací úroveň, kterou škola musí respektovat ve svém školním vzdělávacím programu (33).

RVP pro základní školu speciální, jenž je stanoven pro vzdělávání žáků se středně těžkým a těžkým mentálním postižením navazuje na RVP pro základní vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením. Specifické principy RVP pro základní školy speciální jsou vymezené následovně:

- toleruje opoždění psychomotorického vývoje žáků se středně těžkým a těžkým mentálním postižením, jejich fyzické a pracovní možnosti a předpoklady
- specifikuje podmínky pro speciální vzdělávání žáků s různým stupněm mentálního postižení
- podporuje využití podpůrných opatření zohledňujících speciálně vzdělávací potřeby žáků, které jim mohou pomoci dosáhnout výsledků, odpovídajících jejich maximálním možnostem
- dovoluje měnit vyučovací hodiny podle potřeb žáků a vyučovací hodiny dělit na více jednotek
- určuje cíle vzdělávání žáků se středně těžkým mentálním postižením, těžkým mentálním postižením a souběžným postižením více vadami
- vymezuje úroveň klíčových kompetencí, které by mohli žáci s těžkým postižením dosáhnout na konci základního vzdělávání
- specifikuje vzdělávací obsah – očekávané výstupy a učivo na úrovni, kterou by si žáci v průběhu základního vzdělávání měli osvojit
- začleňuje průřezová témata jako součást základního vzdělávání
- pomáhá při přípravách na společenské uplatnění, popřípadě na profesní uplatnění při jednoduchém výkonu pracovní činnosti

- určuje základní vzdělávací úroveň, kterou škola musí respektovat ve svém školním vzdělávacím programu (24).

Obsah průřezových témat v RVP pro speciální školy je zohledněn na snížené rozumové schopnosti žáků. Ze všech průřezových témat si speciální škola vybere tři témata. Všechna průřezová témata jednotně obsahují svou charakteristiku, vyjadřují jejich přínos k rozvoji osobnosti žáka, dále obsahují tematické okruhy doporučeného obsahu a nabídku témat, které si škola sama vybere a zpracuje. Tematické okruhy propojují vzdělávací oblasti a přispívají ke komplexnosti vzdělávání žáků. Vybraná průřezová témata škola nemusí zařadit do všech ročníků. Podle konkrétních vzdělávacích potřeb žáků a specifických podmínek školy si ve ŠVP škola upraví vybraná průřezová témata, vypracuje jejich rozsah a způsob realizace (24).

Průřezové téma environmentální výchova je přínosem pro žáky speciálních škol v oblasti rozvoje osobnosti žáka. V oblasti vědomostí, dovedností a schopností je přínosem porozumění vztahů člověka s prostředím a lidské činnosti na ní podepsané. Učí jedince běžným a nezbytným návykům každodenních činností vůči prostředí a uvědomování si možnosti ohrožení života a podmínek k životu. Předvádí žákům problematiku udržitelného rozvoje a pomáhá zvyšovat kooperaci při péči o životní prostředí. Z hlediska postojů a hodnot žáků přispívá environmentální výchova ve speciálních školách k uvědomění si důležitosti života, k odpovědnosti ochrany přírody a jejích zdrojů. Upevňuje vztah jedince k přírodě po stránce jeho aktivity, respektu a ohleduplnosti. Navádí žáka ke zdravému životnímu stylu a vnímání estetických hodnot prostředí a vede ho k vnímavému a citlivému chápání přírody a jejímu kulturnímu dědictví (33).

1.5 EVVO v Jihočeském kraji

Realizaci environmentální výchovy v rámci školní výuky nabízí školám v Jihočeském kraji např. členské organizace občanského sdružení KRASEC - Krajská síť environmentálních center. Tyto členské organizace nabízejí nejen realizaci výukových programů na školách, ale i metodické pomoci a vzdělávání pedagogických

pracovníků. Občanské sdružení KRASEC podporuje finančně a metodicky své členské organizace. Environmentální výchovu v rámci sdružení KRASEC realizuje Centrum ekologické a globální výchovy Cassiopeia při ZČ HB FOREST, Český nadační fond pro vydru, Ochrana fauny ČR o.s., Vespolek o. s., ROSA, o.p.s., ZO ČSOP Šípek, Zoologická zahrada Ohrada (23).

System podpory environmentální výchovy, vzdělání, osvěty a informování veřejnosti o stavu životního prostředí Jihočeského kraje je vymezen v koncepci EVVO Jihočeského kraje. Zde je uvedeno, že současný stav EVVO v kraji není snadné zhodnotit, protože dosud nebyly navrženy ani stanoveny ukazatelé EVVO. V porovnání se stavem EVVO v ostatních krajích, dle rámcové znalosti situace zpracovatelé usuzují, že stav environmentálního povědomí u obyvatelstva v jihočeském regionu je relativně nízký. Jednou z hlavních příčin je nepříliš efektivní EVVO. Roztříštěnost aktivit, jejich neprovázanost, nízká úroveň kooperace a informovanosti navzájem jsou dlouhodobým nedostatkem EVVO (30). Tato koncepce je v současné době přepracována Koordinační skupinou EVVO, která připravuje její novou podobu pro roky 2012-2020.

Centra ekologické výchovy školám nabízí pomoc při zařazování environmentální výchovy do výuky v podobě nabídky výukových programů. Pedagogové speciálních škol nemají s environmentální výchovou velké zkušenosti a také jim chybí odbornost v daném tématu. Centrum ekologické a globální výchovy Cassiopeia (dále jen CEGV Cassiopeia) nemá prozatím ve speciální pedagogice dostatečně vzdělané lektory a nejsou tímto schopni zájmu speciálních škol zcela vyhovět. Uskutečněním projektu „Nevidím, neslyším, ale vím ...“ chce zvýšit vzdělání vlastních lektorů v oblasti speciální pedagogiky a následně zpracovat několik environmentálních témat, nabízených speciálním školám jako výukové programy. To usnadní pedagogům speciálních škol zařazení environmentální výchovy do Školních vzdělávacích programů a zpřístupní dětem environmentální vzdělávání (21).

V Jihočeském kraji je možnost studovat na Vysoké škole evropských a regionálních studií bakalářský studijní program „Management a marketing služeb“ se specializací na Environmentální služby, nebo se mohou přímo pedagogové vzdělávat

v rámci projektu „Udržitelný rozvoj a environmentální výchova ve vzdělávání pedagogických pracovníků“ (32). Na Jihočeské univerzitě je možné studovat na Pedagogické fakultě bakalářské studium „Přírodovědná a ekologická výchova“. Tento obor je určen pro zaměstnance vzdělávacích institucí s ekologickým zaměřením (22).

2. CÍL PRÁCE

2.1 Cíl práce

Zjistit, jakým způsobem je realizována environmentální výchova ve speciálních školách v regionu České Budějovice.

2.2 Výzkumné otázky

1. Je environmentální výchova ve speciálních školách v regionu České Budějovice realizována dle metodického pokynu EVVO a RVP?
2. Je způsob provádění environmentální výchovy ve speciálních školách v regionu České Budějovice stejný?
3. Je environmentální výchova vyučována ve speciálních školách v regionu České Budějovice samostatně nebo v rámci jiného vyučovacího předmětu?

3. METODIKA

3.1 Metodika výzkumu

Ve výzkumné části bakalářské práce byl autorkou využit kvalitativní výzkum. Ke zjištění stanovených cílů byla zvolena metoda dotazování.

Použitou technikou ke sběru dat byl individuální nestandardizovaný rozhovor. Při nestandardizovaném rozhovoru nejsou předem dány konkrétní výzkumné otázky, rozhovor umožňuje volně diskutovat na dané téma. Osnova rozhovoru viz příloha č. 2.

Původní záměr zaznamenat rozhovory na nahrávací zařízení – diktafon nebyl realizován, z důvodu vyjádření nesouhlasu všech členů výzkumného souboru.

3.2 Charakteristika výzkumného souboru

Výzkumný soubor byl tvořen školními koordinátory EVVO, řediteli škol či pedagogy odpovědnými za EVVO ve speciálních školách v regionu České Budějovice. Hlavním kritériem pro zařazení do výzkumného souboru byl výkon činnosti školního koordinátora EVVO ve speciální škole v regionu České Budějovice. Výzkumný soubor byl zvolen na základě účelového výběru. Při použití účelového výběru musí výzkumník jasně, přesně a otevřeně definovat populaci, kterou jeho vzorek opravdu reprezentuje. Vybíráme osoby vyskytující se v nějaké řadě, jako jsou například koordinátoři EVVO¹.

Za region České Budějovice je pro potřeby bakalářské práce považována oblast bývalého okresu České Budějovice. Podstatnou část nynějšího okresu tvoří bývalé okresy České Budějovice, Trhové Sviny a Týn nad Vltavou. Dále pak několik připojených obcí z bývalých okresů Třeboň, Kaplice, Český Krumlov, Vodňany a Soběslav.

---

¹ Školní koordinátor pro realizaci environmentální výchovy je jmenován ředitelem školy a musí splňovat předpoklady stanovené metodickým pokynem MŠMT k zajištění EVVO č. j. 16745/2008-22.

Mezi vybrané speciální školy v regionu České Budějovice patří:

- Mateřská škola pro zrakově postižené, Zachariášova 5, České Budějovice
- Mateřská škola speciální a základní škola speciální Světluška, o. p. s., U Jeslí 198 / 13, České Budějovice
- Mateřská škola, Základní škola a Praktická škola při centru ARPIDA, o. p. s., U Hvízdala 9, České Budějovice
- Mateřská škola, Základní škola a Praktická škola, Nové město 228, Trhové Sviny
- Mateřská škola, základní škola a praktická škola, Štítného 3, České Budějovice
- Mateřská škola, základní škola a střední škola pro sluchově postižené, Riegrova 1, České Budějovice
- Základní škola logopedická, Sakařova 342, Týn nad Vltavou

Celkem bylo provedeno sedm rozhovorů. Výzkum byl proveden v měsících květen 2011 – červen 2011. V rámci nestandardizovaného rozhovoru byly rozebrány tematické okruhy výzkumných otázek uvedené v osnově rozhovoru.

4. VÝSLEDKY

4.1 Rozhovory s pracovníky speciálních škol

Rozhovor č. 1

Realizace EVVO ve speciální škole

„Environmentální výchovu realizujeme. Protože jsme mateřská škola, kde je vše pojímáno především formou hry, tak i teorii vykládáme při nějakém ději. Často děláme komunikativní kruhy. Environmentální výchovu realizujeme kombinovaně.“

Způsob realizace EVVO ve speciální škole

„Environmentální výchovu vyučujeme v rámci výtvarné výchovy. Při dalších aktivitách nejsme nijak zaměřeni tímto směrem. Učíme děti různé písničky, které mohou souviset s tématem environmentální výchovy, ale necíleně. Ve všech třídách provádíme environmentální výchovu, ale každý kantor má svůj způsob. Spolupracujeme jen na společných projektech, jako byl například Den Země.“

Kooperace speciální školy s ekologickými centry

„Naše škola je členem projektu Mrkvička, který podporuje ekologickou výchovu v mateřských školách. Tento projekt vznikl v rámci Operačního programu Vzdělávání pro konkurenceschopnost. Cílem Mrkvičky je vzdělávat v oblasti environmentální výchovy a zajišťuje setkávání pedagogů mateřských škol. Díky tomu spolupracujeme s ekologickým centrem Cassiopeia.“

Připravenost školního koordinátora metodického pokynu EVVO

„Já nejsem školní koordinátor a připravená jsem na tuto pozici logicky nikdy nebyla. Vzdělávám se na seminářích pořádanými Mrkvičkou, dále literaturou a k novým činnostem mě také inspirují dokumenty v televizi. Jinak využívám internet, metodiky, časopisy a podobně.“

Plánování EVVO školním koordinátorem speciální školy

„Při plánování environmentální výchovy vycházím ze ŠVP, ale více ze sestavených třídních plánů do kterých čerpáme z knih, internetu a seminářů. Také vycházím z RVP a různých metodik. Metodický pokyn EVVO neznám, ale možná z něj čerpám a ani to nevím. Krajské koncepce EVVO také neznám a nečerpám z nich. Při plánování environmentální výchovy zohledňujeme výchovné, vzdělávací cíle žáků a rozvojové i organizační cíle celé školy.“

Projekty EVVO

„Projekty spojené s environmentální výchovou vykazujeme ve třídním vzdělávacím programu. Projekty realizujeme samostatně a pomoc od ostatních kolegyň nevyžadujeme. Pokud pracujeme na společném projektu, nebo potřebuji malou radu, tak nemá nikdo z kolegyň problém s ochotou pomoci. Na projektu pracujeme někdy jen týden a někdy i měsíc. Dohromady jsme ve škole za školní rok zrealizovali asi šest projektů, například Cestu kolem světa, Den Země a dále už mě nic nenapadá.“

Pomůcky k EVVO

„Jak jsem říkala, realizujeme environmentální výchovu v rámci výtvarné výchovy, takže nejčastěji pracujeme s obrázkovým materiálem, fotografiemi, encyklopediemi a různými přírodninami, jako jsou šišky, mechy apod. Chodíme do přírody na vycházky a jezdíme na exkurze a na výlety. Také si vyrábíme ve třídě různé pomůcky, především z přírodnin.“

Rozhovor č. 2

Realizace EVVO ve speciální škole

„Zatím jsme se nezabývali žádnými průřezovými tématy. Doposud nově aplikujeme pouze ŠVP pro speciální školy, vzdělávání žáků s těžkým mentálním postižením a souběžným postižením více vadami. Za dva roky pro nás bude aktuální ŠVP pro druhý

stupeň speciální školy, Vzdělávací program pomocná škola. V tomto období budeme zavádět průřezová témata.“

Způsob realizace EVVO ve speciální škole

„Environmentální výchovu nerealizujeme.“

Kooperace speciální školy s ekologickými centry

„Nevyužíváme žádných služeb ekologických center.“

Připravenost školního koordinátora metodického pokynu EVVO

„Nemáme ve škole žádného koordinátora environmentální výchovy a zatím se nikdo z kolegů na tuto pozici nepřipravuje.“

Plánování EVVO školním koordinátorem speciální školy

„Environmentální výchovu nerealizujeme a s Metodickým pokynem EVVO jsem se doposud nesetkala, neznám ho.“

Projekty EVVO

„Žádné projekty k tomuto tématu neděláme.“

Pomůcky k EVVO

„Nepoužíváme žádné pomůcky tohoto zaměření.“

Rozhovor č. 3

Realizace EVVO ve speciální škole

„Environmentální výchovu realizujeme. Záleží na kantorovi, ale asi všichni kombinují hru s teorií. Je ale jasné, že v praktické škole se používá forma hry, protože teorie je v tomto případě docela zbytečná.“

Způsob realizace EVVO ve speciální škole

„Zařadili jsme tuto výchovu do přírodopisu a do pracovního vyučování. Samostatný předmět environmentální výchovy jsme nezavedli, ale v rámci těchto předmětů ji realizujeme ve všech třídách bez ohledu na postižení. Máme tady jeden cíl. Aby se o sebe uměly děti postarat, aby se jejich zdravotní stav co nejvíce zlepšil a samozřejmě aby se něco naučily, ale prioritou je jejich samostatnost a zdraví. Přistupujeme k nim individuálně, ale vzhledem k těmto prioritám nedáváme takový důraz na environmentální výchovu. Všechny je směřujeme k jednomu cíli, to je nejpřednější.“

Kooperace speciální školy s ekologickými centry

„Spolupracujeme s ekologickým centrem Cassiopeia, ekologickým občanským sdružením Calla, dále se ZOO Ohradou Hluboká nad Vltavou, Loveckým zámkem Ohrada, Jihočeským muzeem a tak dále.“

Přípravenost školního koordinátora metodického pokynu EVVO

„Nejsem školním koordinátorem a nijak jsem tedy nebyl připraven. Vzděláváme se společně se žáky, žádné semináře nenavštěvuji. Dostáváme hodně brožur od ekologických center, kde se dozvídáme zajímavé informace. Pročítám si různé metodiky a také čerpám z literatury a internetu.“

Plánování EVVO školním koordinátorem speciální školy

„Plánujeme zejména ze ŠVP, internetu a literatury. Ekologické centrum Cassiopeia s námi spolupracuje a my využíváme jejich služeb, také nám radí jak realizovat environmentální výchovu bez jejich účasti. Pro inspiraci využíváme i různé propagační materiály, které nám vozí hlavně ekologické občanské sdružení Calla. Když čerpáme ze ŠVP, tak zároveň nahlížíme i do RVP, Metodický pokyn EVVO neznám, ale těchto metodik tu máme hodně a já si je pročítám, nejsem si jistý, zda jsem četl konkrétně tento pokyn. Jihočeské krajské koncepce EVVO neznám. Při plánování a realizaci se přizpůsobujeme nejvíce žákům a organizační struktuře školy.“

Projekty EVVO

„Projekty k environmentální výchově nevymýšlíme.“

Pomůcky k EVVO

„Používáme vše, co nabízí nějaké organizace. Ke konkrétnímu tématu máme konkrétní pomůcky. Vše, co jde, ukazujeme názorně a děti si to zkouší. Tím je to nejlépe naučíme. Máme nástěnné tabule a krabice na tříděný odpad. Sami si vyrábíme různé šablony, pracovní listy a programy v počítačích.“

Rozhovor č. 4

Realizace EVVO ve speciální škole

„Kombinujeme všechny formy dohromady. Teorii vždy zpestříme nějakým kvízem, nebo aktivitou. Zkrátka to děti učíme i aktivnější formou, oni si pak lépe látku pamatují.“

Způsob realizace EVVO ve speciální škole

„Environmentální výchovu realizujeme v rámci pracovního vyučování a přírodopisu. Samozřejmě ve všech třídách realizujeme environmentální výchovu a neděláme výjimky. Samozřejmě přizpůsobujeme se potřebám dětí.“

Kooperace speciální školy s ekologickými centry

„Často spolupracujeme s ekologickým centrem Cassiopeia a s Českým nadačním fondem pro vydru.“

Připravenost školního koordinátora metodického pokynu EVVO

„Vůbec jsem na tuto pozici nebyla připravená. Zkrátka jsem k tomu měla nejbližší vztah z kantorů a tak jsem byla paní ředitelkou zvolená. Během školního roku se vzdělávám studiem pro koordinátory EVVO.“

Plánování EVVO školním koordinátorem speciální školy

„Plán tvořím na základě možností školy. Vycházím z vlastních zkušeností a také ze seminářů, které pravidelně navštěvuji. Především plánuji dle RVP a ŠVP, také je mi výbornou pomůckou Metodický pokyn EVVO. Z krajských koncepcí EVVO nečerpám. Při plánování dbám na výchovné a vzdělávací cíle žáků i organizační cíle školy.“

Projekty EVVO

„Nevymýšlím projekty zaměřené jen na environmentální výchovu, ale realizuji projekty s jiným zaměřením, kde je environmentální výchova součástí. Pokud se do něčeho pustím, tak to je většinou celé na mě. Ale je pravda, že mi pomáhají výjimečně i kolegové. Nedokážu odhadnout, jak dlouho projekt trvá, většinou kolem měsíce včetně příprav. Za školní rok uděláme maximálně dva projekty, nemáme tolik času. Doposud jsem zrealizovala projekt ke sběru starého papíru a účastnili jsme se Recyklohraní.“

Pomůcky k EVVO

„Mezi pomůckami máme učebnice, obrázkové soubory, atlasy, encyklopedie a podobně. Vytvářím si pracovní listy, děti je vymalovávají, nebo do nich dokreslují obrázky, také v nich seřazují, nebo číslovají apod.“

Rozhovor č. 5

Realizace EVVO ve speciální škole

„Environmentální výchovu realizujeme kombinovanou formou. Co se zrovna hodí, to použijeme. Hrajeme s dětmi hry, to mají nejraději. Prostě vše, co můžeme využít, to použijeme.“

Způsob realizace EVVO ve speciální škole

„V každém předmětu zmiňujeme environmentální výchovu. Opravdu ani jeden předmět nevynecháme, a to v každé třídě. Nemyslím, že bychom měli dělat výjimky, ale

samozřejmě se přizpůsobujeme věku dítěte, jeho potřebám a typu. Takže vyučujeme ve všech třídách environmentální výchovu, ale ne stejným způsobem.“

Kooperace speciální školy s ekologickými centry

„Bohužel u nabízených služeb ekologických center je tu riziko peněz. Od dětí je těžké získat i čtyřicet korun. Když jim je rodiče dají, tak si jdou okamžitě koupit cigarety a ještě kolikrát jim ty peníze nedají, protože jsou sociálně slabší a prostě nemají. Pokud jsou tyto služby zadarmo, nebo za přijatelnou nízkou částku, tak spolupracujeme nejčastěji s ekologickým centrem Cassiopeia a občas s obecně prospěšnou společností Rosa.“

Připravenost školního koordinátora metodického pokynu EVVO

„Nijak jsem na pozici environmentálního koordinátora připravená nebyla. Přišlo to samo po nápadu se stezkou. Paní ředitelka se mě zeptala, jestli to nechci dělat, když mě to tak baví a bylo to. Průběžně chodím na různé semináře ukončené vysvědčením. Má nová kolegyně, která po mě bude pokračovat ve funkci koordinátora, se připravuje velmi aktivně a studuje na to.“

Plánování EVVO školním koordinátorem speciální školy

„Nejraději a také nejčastěji vycházím z vlastních zkušeností. Vím, co můžu a co ne. Děláme s dětmi osvědčené věci a k tomu zkoušíme i něco nového. Často se inspiroji na internetu, pracuji se ŠVP, RVP a Metodickým pokynem EVVO. Nahlížím i do krajských koncepcí EVVO pro Jihočeský kraj. Celé plánování přizpůsobujeme nejvíce dětem a možnostem školy.“

Projekty EVVO

„Projekty děláme často a rádi. Trvají různě dlouho. Zahájíme ho poradou a pak takový týden máme na přípravu, než ho rozjedeme. Ročně uděláme tak jeden projekt, který je promyšlený. Například jsme dělali projekt „Velké šelmy“. Na tom se podílela celá škola. Byl to šílený chaos, ale zvládli jsme to a dětem se tento projekt moc líbil. Pracovali jsme na tom úplně všichni, každý kantor si přizpůsobil projekt ke svému

předmětu. Někdo třeba pekl s dětmi medvědí tlapy, pak se chodilo na chůdách ve vysoké trávě, jako že se vyhýbají šelmám. Kreslily se šelmy na papír a pak se vystřihly. Zpívali se různé tematické písničky. Nikdo tu nemá problém se zapojit, většinou naopak. V jiném projektu jsme sbírali víčka od pet lahví a děti z nich dělaly obrázky. Tomu jsme říkali „Víčkyjáda“. Akorát sběr papíru se nám nepovedl. Děti nosily vše, co našly na ulici a tím akorát nanášely špínu do školy. Nejvíce jsme hrdí na projekt „Naučná stezka“, který jsme zrealizovali na nádvoří školy. Naučná stezka je zpřístupněna i ostatním školám.“

Pomůcky k EVVO

„Máme přírodovědné učebny, kde je mnoho pomůcek, jako jsou například malé kelímkové lupy. Čteme odbornou literaturu, listujeme si obrázky, používáme učebnice, internet, speciální programy v počítačích a využíváme zmiňované vlastní Naučné stezky. Ráda s dětmi vyrábím pomůcky, protože si to samy zkouší a lépe tak porozumějí tématu. Nedávno jsme zrovna dělali pexeso z rostlin.“

Rozhovor č. 6

Realizace EVVO ve speciální škole

„Kombinujeme hry a teorii. Oblíbenější formou jsou hry, které dětem pomáhají více chápat a uchovat nové informace.“

Způsob realizace EVVO ve speciální škole

„Realizujeme začleněním do všech předmětů a zapojením do různých projektů. Vyučujeme v 1. – 10. ročníku základní školy a učivo přizpůsobujeme potřebám dětí. Hodně využíváme služeb ekologických center.“

Kooperace speciální školy s ekologickými centry

„Spolupracujeme s Centrem ekologické výchovy Cassiopeia. Jezdíme na výlety s pracovníky centra, které dětem vysvětlují dané téma. Celý výlet prokládají různými

hrami, kvízy a podobně. Dále spolupracujeme s agenturou MediaPro na projektu Planeta Země.“

Připravenost školního koordinátora metodického pokynu EVVO

„Ve škole nemáme školního koordinátora a já se za něj také nepovažuji. Na tuto pozici u nás ve škole přípravy neproběhly.“ „V oblasti environmentální výchovy se nijak více nevzdělávám.“

Plánování EVVO školním koordinátorem speciální školy

„Veškeré přípravy vychází z didaktických materiálů. Používáme počítače, kde sbíráme informace především z internetu. Čerpám ze ŠVP a RVP, jiné metodiky a koncepce k environmentální výchově nevyužívám a ani neznám. Přizpůsobujeme se podmínkám dětí a školy.“

Projekty EVVO

„Žádné projekty si samy nevymýšlíme. Pouze se zapojujeme do projektů organizovaných jinými organizacemi.“

Pomůcky k EVVO

„Vytváříme si vlastní výukové programy a dětem připravujeme pracovní listy. Používáme zejména didaktické pomůcky a počítače.“

Rozhovor č. 7

Realizace EVVO ve speciální škole

„Z průřezových témat vyučujeme environmentální výchovu, osobnostní a sociální výchovu, v níž je rozvoj řeči a výchovu demokratického občana, kde jsou mezilidské vztahy. Všechny předměty vyučujeme klasickým výkladem látky a zapojením různých aktivit do hodin.“

Způsob realizace EVVO ve speciální škole

„Kombinujeme environmentální výchovu v rámci předmětů, jako jsou prvouka a přírodověda. Občas spojíme environmentální výchovu s výtvarnou výchovou, když malujeme něco tematického. Musíme dětem většinou vše ukázat v praxi, takže chodíme na exkurze. Běžně zařazujeme environmentální výchovu i do ostatních předmětů, jako je český jazyk, vlastivěda a tak dále. Zkrátka ve všech předmětech se promítá tato výchova. Také záleží na tom, co zrovna vyučujeme. Jestli to je v rámci jednotného projektu, jestli máme téma pro všechny děti stejné a nerozlišujeme věk dětí. Nebo se zase naopak přizpůsobujeme potřebám dětí a jejich věku. V každé třídě se každopádně environmentální výchova vyučuje.“

Kooperace speciální školy s ekologickými centry

„Využíváme nabídek od občanského sdružení Stanice Pomoc přírodě a udržujeme kontakt s Domovem sv. Anežky.“

Přípravenost školního koordinátora metodického pokynu EVVO

„Přípravená jsem na pozici školního koordinátora environmentální výchovy nebyla a ani se za koordinátora nepovažuji, jen jsem pravděpodobně neaktivnější v tomto oboru. Studuji v rámci četby z dostupné literatury.“

Plánování EVVO školním koordinátorem speciální školy

„Vycházíme z potřeb žáků, jejich cílů a z cílů školy. Vše co potřebujeme pro přípravu je v ŠVP, a to nám stačí. Maximálně ještě RVP. Metodický pokyn EVVO znám, ale nepoužívám ho. Jihočeské krajské koncepce EVVO neznám.“

Projekty EVVO

„Nemáme samostatný předmět environmentální výchovy a tak neděláme projekty zaměřené pouze na toto téma. Projekty s jiným zaměřením děláme a environmentální výchova se v nich někdy promítá. Dělali jsme projekty spojené s ročním obdobím na téma květiny, zvířata a ovoce, také jsme dělali Den Země. Většinou děláme každý měsíc jeden projekt. Vždy má někdo nápad a ten zrealizuje bez pomoci ostatních.“

Pomůcky k EVVO

„Vlastní pomůcky si nevyrábíme. Používáme různé obrázky, knihy co máme ve škole a pouštíme dětem video.“

4.2 Vyhodnocení rozhovorů

Rozhovory byly vedeny se speciálními školami v regionu České Budějovice tak, aby byl zjištěn aktuální stav EVVO v těchto školách. Celkem bylo provedeno sedm rozhovorů. Ze sedmi speciálních škol realizuje environmentální výchovu celkem šest škol. Jedna speciální škola environmentální výchovu zatím nerealizuje a plánuje zavedení průřezových témat ve školním roce 2013 - 2014.

Žádná speciální škola, která realizuje environmentální výchovu, ji nevyučuje jako samostatný předmět. Dohromady je environmentální výchova vyučována třikrát ve všech vyučovacích předmětech, třikrát jako součást přírodopisu a pracovního vyučování, a jednou v rámci výtvarné výchovy. Čtyři speciální školy si vymýšlí projekty k environmentální výchově, z nichž dvě školy mají environmentální výchovu v projektech jako vedlejší předmět. V jedné škole se zúčastňují projektů pořádaných ekologickými centry.

V šesti speciálních školách je environmentální výchova realizována kombinovanou formou teorie a hry. Ze šesti speciálních škol, které realizují environmentální výchovu, používají všechny školy pomůcky při výuce. V pěti speciálních školách si vyrábějí pedagogové společně se žáky i své vlastní pomůcky.

Dvě pedagogické pracovnice jsou přímo koordinátorkami EVVO, ostatní čtyři pedagogičtí pracovníci se EVVO věnují, ale nejsou oficiálně jmenováni do pozice koordinátora EVVO. Během svého působení ve škole se tři pedagogové mající EVVO na starost vzdělávají na seminářích a dalšími způsoby, dva se vzdělávají samostudiem a jeden pedagog se nevzdělává vůbec.

Všichni pedagogové mající EVVO na starost vycházejí při plánování a realizaci z RVP a ze ŠVP. Metodický pokyn EVVO používají k realizaci a plánování

environmentální výchovy dva pedagogové mající na starost EVVO, jeden pedagog mající na starost EVVO zná jeho metodický pokyn, ale nečerpá z něj a čtyři pedagogové mající na starost EVVO neznají metodický pokyn. Krajské koncepce EVVO Jihočeského kraje znají celkem dva pedagogové mající na starost EVVO a jeden z nich čerpá při plánování a realizaci environmentální výchovy.

Všechny speciální školy, které realizují environmentální výchovu, spolupracují s ekologickými centry. Nejčastěji spolupracují s CEGV Cassiopeia, jejíž služby využívá pět speciálních škol ze šesti.

5. DISKUZE

Speciální školy z výzkumného souboru realizující environmentální výchovu zvolily v pěti případech kombinaci způsobů výuky průřezových témat, a to neformální a funkční integrací do jednotlivých vyučovacích předmětů a projektového vyučování. Jedna speciální škola zvolila způsob neformální a funkční integrace do jednotlivých vyučovacích předmětů. Vytvoření samostatného vyučovacího předmětu environmentální výchovy žádná uvedená speciální škola neplánuje. V plánech realizace environmentální výchovy dochází ke shodě všech speciálních škol realizujících environmentální výchovu.

Hry aplikují pedagogové mající na starost EVVO především proto, že si jejich žáci se speciálními vzdělávacími potřebami daleko lépe zapamatují látku při hře, či nějaké jiné tvůrčí činnosti, než při klasickém výkladu teorie. Lépe tím udrží jejich pozornost a je to zábavnější forma výuky. Jedná se tedy o výchovu příkladem, prožitkem nebo zkušeností, jak uvádí Anděl, Moldan, Ziegler a Lišková ve svých publikacích. Dle výše zmíněných autorů jsou nejčastějšími formami práce s dětmi v oblasti EVVO hry, dramatické scénky, tematické vycházky, laboratorní práce, exkurze a návštěvy ekologických center, terénní výuka, přírodovědná pozorování, práce na školním pozemku, výtvarné práce s přírodními materiály a další tvořivé činnosti (1, 13, 18). To potvrzuje i provedený výzkum. Všechny výpovědi pedagogů majících na starost EVVO ve speciálních školách, které realizují environmentální výchovu, jsou v souladu s prostředky environmentální výchovy zmíněnými v bakalářské práci. Šest pedagogů majících na starost EVVO přizpůsobuje výuku svým žákům a jednají s nimi individuálně. Snaží se komplexně pojmut obsah environmentální výchovy, s čímž se shodují i tvrzení Máchala. Z informativního hlediska pedagogové mající na starost EVVO vzdělávají děti v environmentální výchově, z hlediska formativního uplatňují různé aktivity a po stránce komunikativní nezapomínají ani na terminologii. Tato hlediska zdůrazňuje také například Moldan (10,13).

Metodický pokyn MŠMT k zajištění EVVO č. j. 16745/2008-22 doporučuje školám zvolit koordinátorem EVVO takového pedagogického pracovníka, jehož kvalifikační úroveň odpovídá této funkci. Kvalifikační úroveň získá pedagogický pracovník absolvováním studia k výkonu specializačních činností v oblasti environmentální výchovy (25). Vzhledem k tomu, že většina pedagogických pracovníků majících na starost EVVO ve speciálních školách realizujících environmentální výchovu nejsou oficiálně jmenováni jako koordinátoři EVVO, ale mají EVVO ve škole na starosti, není možné zjistit, zda byli předem připraveni k vykonávání EVVO. Lze jen odhadovat, že se k odpovědnosti za EVVO ve škole tyto pedagogové dopracovali svou iniciativou environmentální výchovu ve škole vyučovat. Tím je možné dojít k předpokladu, že pedagogové mající na starost EVVO měli před svým jmenováním určité znalosti v environmentální výchově. Ze šesti speciálních škol, které realizují environmentální výchovu, se polovina pedagogů majících na starost EVVO vzdělává na seminářích k výkonu specializačních činností v oblasti environmentální výchovy. Tím splňují stanovené cíle pedagogických pracovníků uvedených ve Státním programu EVVO v České republice. Snaží se docílit u všech žáků ekologické gramotnosti a vytvářejí předpoklady k dosažení těchto cílů (27). Druhá polovina oslovených pedagogů majících na starost EVVO nemá potřebu se vzdělávat v EVVO ještě více, než doposud. Dle jejich slov na to nemají bohužel čas. Tyto výsledky jsou tudíž částečně v rozporu s Metodickým pokynem MŠMT k zajištění EVVO, který doporučuje nejen kvalifikovanou odbornou přípravu na pozici koordinátora EVVO, ale také průběžné vzdělávání během plnění této funkce. Základem k naplňování cíle environmentální výchovy je především dostatečná vzdělanost v oboru ze strany pedagoga.

Při plánování a realizaci environmentální výchovy všichni pedagogové mající na starost EVVO ve speciálních školách realizujících environmentální výchovu zohledňují sníženou úroveň rozumových schopností žáků, jak stanovuje RVP pro obor vzdělávání základní škola speciální. Vedou žáky k ohleduplnosti k přírodě a pomáhají jim rozvíjet vnímavost a vztahy ke svému prostředí (24, 33). To potvrzuje, že pedagogové mající na starost EVVO vycházejí při sestavování ŠVP z RVP a z těchto dokumentů i čerpají.

Někteří pedagogové mající na starost EVVO neznali zkrácený výraz EVVO, který se v RVP pro základní školy speciální i v RVP pro základní vzdělávání v příloze upravující vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením neobjevuje. Krajská koncepce EVVO pro Jihočeský kraj zdůrazňuje neprovázanost a neúplnost aktivit EVVO a nízkou úroveň informovanosti a spolupráce v kraji (30). To zdůvodňuje fakt, že většina pedagogů majících na starost EVVO nezná krajské koncepce EVVO Jihočeského kraje a ani zkrácený výraz EVVO. Povědomí těchto pedagogů o Státním programu EVVO, kterým se řídí krajské koncepce EVVO, je tedy v Jihočeském kraji velmi nízké. Zefektivňování environmentálního vědomí je prioritou Státního programu EVVO a vybrané speciální školy tento cíl v šesti případech ze sedmi splňují. Z Metodického pokynu MŠMT k zajištění EVVO, který je osloveným pedagogům nejnámější složkou ze všech dokumentů vycházejících ze Státního programu EVVO v České republice, všechny speciální školy nevycházejí. Speciální školy realizující environmentální výchovu splňují ze dvou třetin tento cíl bez ohledu na Státní program EVVO a jeho metodický pokyn.

Speciální pedagogika definuje různé přístupy k žákům se zdravotním postižením. Příkladem lze zmínit Švarcovou, která uvádí biologický, behaviorální, kognitivní a fenomenologický přístup. Biologický přístup je zaměřen na speciální vzdělávací potřeby žáka. To potvrzují pedagogové mající na starost EVVO ze škol, kde byl výzkum proveden. Ti hledají u každého svého žáka nejlepší možný způsob výuky. Zohledňují výchovné a vzdělávací cíle žáků a znají jejich postižení. Oslovení školní pedagogové dále u svých žáků pozorují chování a zajímají se o jejich potřeby. Tento přístup je dle Švarcové nazýván jako behaviorální. Švarcová dále hovoří o kognitivním přístupu speciální pedagogiky, který rovněž zvolili všichni pedagogové. Již zmíněná kombinovaná forma výuky, kterou uplatňují všichni oslovení pedagogové, je dle jejich slov zaměřená zejména na aktivity. Žáci se tak více soustředí na výuku a snaží se pochopit princip hry, čímž zpracovávají informace. Environmentální výchova také učí žáky pochopit vztahy mezi přírodou a jedincem, tedy aby každý člověk jednal ohleduplně a zachovával přírodu pro budoucí generace. Pedagogové mající na starost

EVVO přistupují ke svým žákům fenomenologicky a učí je objevit sami sebe, rozvinout své hodnoty a respektovat své okolí (16).

Největším problémem vybraných speciálních škol při spolupráci s ekologickými centry je finanční stránka. Dle slov školních pedagogů zmiňovaných speciálních škol realizujících environmentální výchovu, by využívali více nabízených služeb od ekologických center, pokud by nebyly zpoplatněné. Krajská koncepce EVVO pro Jihočeský kraj uveřejňuje možnost finanční podpory rozvoje EVVO formou grantů (30). Plánovaná novelizace této krajské koncepce snad zvýší povědomí koordinátorů EVVO a pedagogických pracovníků zajišťujících EVVO. Počet žádostí o granty by se tak mohl zvyšovat.

Výsledky bakalářské práce budou využity CEGV Cassiopeia do projektu „Nevidím, neslyším, ale vím ...“. Cílem projektu je usnadnit pedagogům speciálních škol Jihočeského kraje začlenění environmentální výchovy do školních vzdělávacích programů. Díky tomu bude dětem se zdravotním postižením lépe zpřístupněna environmentální výchova. Na základě rozhovorů lze vymezit oblasti další spolupráce s Cassiopeiou a případně dalšími organizacemi, které se v Jihočeském kraji podílejí na realizaci EVVO. Pedagogové mající na starost EVVO ve čtyřech vybraných speciálních školách realizujících environmentální výchovu se chtějí aktivně podílet na tomto projektu. Měli možnost si zvolit výukové programy, které jsou nejvhodnější pro jejich žáky a místo pro realizaci projektu.

6. ZÁVĚR

Environmentální výchova, vzdělání a osvěta je nezastupitelným předpokladem trvale udržitelného rozvoje, který je v celém světě považován za jedinou možnost, jak pozitivně rozvíjet lidskou civilizaci. Realizace udržitelného rozvoje a vytváření podmínek k tomu je prioritním zájmem i Evropské unie. Základem nastoupení cesty k udržitelnému rozvoji je zvýšení ekologického vědomí lidí a jejich odborná připravenost pro nové přístupy v celé technicko ekonomické a sociální sféře.

Cílem bakalářské práce bylo zjistit, jakým způsobem je environmentální výchova, vzdělávání a osvěta realizována ve všech speciálních školách v regionu České Budějovice.

První výzkumná otázka zněla, zda je environmentální výchova realizována dle Metodického pokynu EVVO a RVP? Bylo zjištěno, že dle Metodického pokynu EVVO realizují environmentální výchovu dvě speciální školy a dle RVP realizuje environmentální výchovu šest speciálních škol v regionu České Budějovice. Jedna speciální škola v regionu České Budějovice environmentální výchovu nerealizuje.

Druhá výzkumná otázka zjišťovala, zda je způsob provádění environmentální výchovy ve všech speciálních školách v regionu České Budějovice stejný. Výsledky výzkumu poukázaly, že ve všech speciálních školách, které realizují environmentální výchovu, je způsob výuky velmi podobný. Všichni pedagogové mající na starost EVVO vyučují environmentální výchovu podobným způsobem.

Třetí výzkumná otázka měla zjistit, zda je environmentální výchova ve všech speciálních školách v regionu České Budějovice vyučována samostatně, nebo v rámci jiného vyučovacího předmětu. Všechny speciální školy v regionu České Budějovice realizují environmentální výchovu v rámci předmětu a jedna ji nerealizuje vůbec.

Na základě zodpovězení všech stanovených výzkumných otázek lze konstatovat, že cíl práce byl splněn.

Výsledky bakalářské práce mohou přispět k lepší orientaci v problematice realizace EVVO ve speciálních školách. Mohou být přínosem při sestavování plánované

novelizace krajské koncepce EVVO Jihočeského kraje. Výsledky budou také poskytnuty Centru ekologické a globální výchovy Cassiopeia do projektu „Nevidím, neslyším, ale vím ...“. Dále mohou být přínosem i dalším střediskům realizujícím environmentální výchovu a nestátním neziskovým organizacím, které nabízejí služby školám v této oblasti.

7. SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Publikace

1. ANDĚL, J. *Pedagogická transformace environmentální problematiky*. 1. vyd. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 2000. 112 s. ISBN: 80-7044-305-7.
2. BURDEK, L. *Školství*. Ostrava – Hrabůvka: nakladatelství Sagit, 2008. ISBN 978-80-7208-698-6.
3. ČINČERA, J. *Environmentální výchova: od cílů k prostředkům*. Brno: Paido, 2007. 116 s. ISBN 978-80-7315-147-8.
4. DLOUHÁ, J. a kol. *Vědění a participace, teoretická východiska environmentálního vzdělání*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2009. 226 s. ISBN 978-80-246-1656-8.
5. FARSKÝ, M. a kol. *Ekologické myšlení a výchova v ČR a SRN*. 1. vyd. Ústí nad Labem: Fakulta životního prostředí UJEP Ústí nad Labem, 2002. 76 s. ISBN 80-7044-418-5.
6. JANKOVSKÝ, J. *Ucelená rehabilitace dětí s tělesným a kombinovaným postižením*. 2. vyd. Praha: Nakladatelství TRITON, 2006. ISBN 80-7254-730-5.
7. KOPP, J. *Environmentální výchova jako průřezové téma*. 1. vyd. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2008. (Sborník příspěvků studentů a pedagogů Fakulty pedagogické ZČU v Plzni z konference 14. 11. 2008.) 128 s. ISBN 978-80-7043-757-5.
8. LIŠKOVÁ, E. *Environmentální výchova jako součást všeobecného základu v přípravě budoucích učitelů*. Praha: Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta, 2001. 140 s. ISBN 80-7290-069-2.
9. LIŠKOVÁ, E. *Minimální všeobecný základ znalostí a dovedností studentů učitelství o životním prostředí, udržitelném rozvoji a environmentální výchově*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2003. 139 s. ISBN 80-7290-123-0.
10. MÁČHAL, A. *Průvodce praktickou ekologickou výchovou*. Brno: Rezekvítek Brno ve spolupráci s Lipkou – Domem ekologické výchovy Brno, 2000. 205 s. ISBN 80-902954-0-1.

11. MATĚJČEK, T. *Ekologická a environmentální výchova*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství České geografické společnosti, s.r.o., 2007. 52 s. ISBN 978-80-86034-72-0.
12. MINISTERSTVO ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ. *Státní program environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty v České republice a Akční plán na léta 2004-2006*. Praha: Ministerstvo životního prostředí, 2003. 130 s. ISBN 80-7212-301-7.
13. MOLDAN, B. a kol. *K udržitelnému rozvoji České republiky: vytváření podmínek, svazek IV: Vzdělávání, informace, indikátory*. 1. vyd. Centrum Univerzity Karlovy pro otázky životního prostředí, 2002. 407 s. ISBN 80-238-8378-X.
14. PŘÍVRATSKÝ, V., TEODORIDIS, V. *Rukověť environmentálního vzdělávání*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2008. 288 s. ISBN 978-80-7290-284-2.
15. RENOTIÉROVÁ, M., LUDVÍKOVÁ, L. a kol. *Speciální pedagogika*. 4. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006. 313 s. ISBN 80-244-1475-9.
16. ŠVARCOVÁ, I. *Mentální retardace*. 3.vyd. Praha: Portál, 2006. 198 s. ISBN 80-7367-060-7.
17. ZIEGLER, V. *Environmentální výchova v přípravě studentů učitelství na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy*. Praha: Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta, 2001. 78 s. ISBN 80-7290-039-0.
18. ZIEGLER, V., LIŠKOVÁ, E. *Environmentální výchova na ZŠ a SŠ – teoretický základ, praktická aplikace*. Praha: Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta, 2002. 160 s. ISBN 80-7290-081-1.
19. ZIEGLER, V. *Ekosystémy a výchova*. Praha: Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta, 2003. 99 s. ISBN 80-7290-119-2.
20. WINTEROVÁ, L. *Kapitoly z ekologické výchovy*. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2004. 109 s. ISBN 80-7083-788-8.

Internetové zdroje

21. *Centrum ekologické a globální výchovy Cassiopeia, ZČ HB Forest* [online] [cit. 2011-07-28] Dostupné z: <http://www.cegv-cassiopeia.cz/search.php?rsvelikost=sab&rstext=all-phpRS-all&rstema=101>
22. *Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta* [online] [cit. 2011-07-27] Dostupné z: http://www.pf.jcu.cz/education/applicants/p_pev_k.php
23. *Krajská síť environmentálních center KRASEC* [online] [cit. 2011-05-26] Dostupné z: <http://www.krasec.cz/pages/ekocentra>
24. *Metodický portál RVP* [online] [cit. 2010-11-18] Dostupné z: http://clanky.rvp.cz/wp-content/uploads/prilohy/9637/rvp_zss.pdf
25. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online] [cit. 2011-03-17] Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/metodicky-pokyn-msmt-k-zajisteni-environmentalniho>
26. *Ministerstvo životního prostředí* [online] [cit. 2011-03-8] Dostupné z: <http://www.mzp.cz/www/platnalegislativa.nsf/d79c09c54250df0dc1256e8900296e32/5b17dd457274213ec12572f3002827de?OpenDocument>
27. *Ministerstvo životního prostředí* [online] [cit. 2011-03-26] Dostupné z: [http://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/strategicke_dokumenty_evvo_cr/\\$FILE/OEV-OVO_SP%20EVVO-20081105.pdf](http://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/strategicke_dokumenty_evvo_cr/$FILE/OEV-OVO_SP%20EVVO-20081105.pdf)
28. *Ministerstvo životního prostředí* [online] [cit. 2011-05-09] Dostupné z: [http://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/akcni_plan_evvo_2010/\\$FILE/OEV-Akcni_plan_EVVO_2010_2012-20100406.pdf](http://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/akcni_plan_evvo_2010/$FILE/OEV-Akcni_plan_EVVO_2010_2012-20100406.pdf)
29. *Národní ústav odborného vzdělávání* [online] [cit. 2011-03-17] Dostupné z: <http://www.nuov.cz/co-se-rozumi-pojmem-specialni-vzdelavaci-potreby>
30. *Oficiální internetové stránky Jihočeského kraje* [online] [cit. 2011-06-21] Dostupné z: http://www.kraj-jihocesky.cz/index.php?par%5Bid_v%5D=377&par%5Blang%5D=CS
31. *Portál veřejné správy České republiky* [online] [cit. 2011-03-19] Dostupné z: http://portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/701/.cmd/ad/.c/313/.ce/10821/.p/8411/_s.155/

701?PC 8411 number1=123/1998&PC 8411 p=13&PC 8411 l=123/1998&PC 8411 ps=10#10821

32. *Vysoká škola evropských a regionálních studií, o. p. s.* [online] [cit. 2011-07-28]
Dostupné z: <http://www.vasers.cz/soubory/info.pdf>
33. *Výzkumný ústav pedagogický* [online] [cit. 2011-03-24] Dostupné z:
<http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/rvpzv-lmp.pdf>
34. *World environmental education congress* [online] [cit. 2011-03-27] Dostupné z:
<http://www.environmental-education.org/en/who-we-are.html>

8. KLÍČOVÁ SLOVA

Environmentální výchova

Vzdělávání

Speciální škola

Pedagogický pracovník

9. PŘÍLOHY

9.1 Seznam příloh

Příloha č. 1: Metodický pokyn EVVO

Příloha č. 2: Osnova rozhovoru

Příloha č. 1

Ministerstvo školství,
mládeže a tělovýchovy

Č. j. 16745/2008 - 22

V Praze dne 27. října 2008

Metodický pokyn MŠMT k zajištění environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty (EVVO)

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (dále jen MŠMT) vydává novelizovaný metodický pokyn, kterým informuje zřizovatele a ředitele škol a školských zařízení (dále jen škola) o environmentálním vzdělávání, výchově a osvětě (dále jen EVVO) a stanoví doporučené postupy při jeho realizaci ve školách.

Metodický pokyn poskytuje názorný a konkrétní návod, jakým způsobem realizovat environmentální vzdělávání ve škole a jak tuto realizaci zakotvit v dokumentaci školy.

Reaguje na aktuálnost a naléhavost problematiky ochrany životního prostředí, zejména přihlášení ČR k Evropské strategii vzdělávání pro udržitelný rozvoj, která vyžaduje zkvalitnění EVVO ve školách a školských zařízeních.

Předcházející Metodický pokyn k EVVO č. j. 32 338/2000-22 platil od roku 2001. Od té doby došlo k významnému vývoji v samotné oblasti EVVO i v přijímání nové školské legislativy, zejména vstoupily v platnost Rámcové vzdělávací programy pro předškolní vzdělávání (RVP PV), základní vzdělávání (RVPZV), gymnázia (RVP G), gymnázia se sportovní přípravou (RVP GSP), střední odborné vzdělávání (RVP SOV), byla přijata Vyhláška o Dalším vzdělávání pedagogických pracovníků (DVPP) a na ni navazující Standard DVPP v oblasti EVVO.

Tato novější legislativa zdůrazňuje význam EVVO. Rozpracovává ji vždy však jen pro určitou část této oblasti, takže nemůže metodický pokyn nahradit.

Neprovázanost předcházejícího metodického pokynu s pozdějšími dokumenty upravujícími oblast EVVO vedlo k nejednoznačnému výkladu a značně komplikovalo školám a pedagogickým pracovníkům výkon specializovaných činností v EVVO.

Ze všech výše uvedených důvodů je potřebné přijmout novelizovaný metodický pokyn upravující souhrnně oblast EVVO ve školách a školských zařízeních.

1. Vymezení pojmů

1.1 Environmentální vzdělávání, výchova a osvěta vychází z anglického termínu environmental education, kde environment znamená **životní prostředí** a education se chápe široce jako vzdělávání, výchova či osvěta všech typů cílových skupin, od nejmenších dětí po dospělé. Vzděláváním se rozumí zejména ovlivňování racionální stránky osobnosti. Výchovou působení na city a vůli. Osvětou se označují speciální způsoby předávání informací zejména dospělé populaci.

EVVO zahrnuje činnosti a aktivity probíhající ve školách a školských zařízeních (**formální vzdělávání**), v rámci volnočasových aktivit (**neformální vzdělávání**) i v rámci neorganizovaného volného času jednotlivců (**informální učení**) zaměřené na oblast životního prostředí.

EVVO klade důraz především na poznávání životního (přírodního i umělého) prostředí (člověka), na uvědomování si nezbytnosti zachování podmínek života, na poznávání vztahu člověka a životního prostředí.

EVVO dále souvisí nebo se významově překrývá s pojmy environmentální výchova, ekologická výchova, vzdělávání pro udržitelný rozvoj a dalšími.

V rámci Metodického pokynu má EVVO stejný význam jako environmentální výchova nebo tradičně používaný pojem **ekologická výchova**.

Oblast EVVO zaměřená na vzájemnou interakci a souvislosti mezi ekonomickými, sociálními, environmentálními a právními aspekty rozvoje (globálními i lokálními) je označována jako **vzdělávání pro udržitelný rozvoj** (dále jen VUR). VUR je významně interdisciplinární povahy a široce se opírá o společenskovední disciplíny, metodicky i obsahově významně čerpá z EVVO.

EVVO představuje jeden z klíčových preventivních **nástrojů ochrany životního prostředí** a je jedním z prostředků k naplnění **udržitelného rozvoje**.

Do systému EVVO se začleňují kromě vzdělávacích aktivit spadajících z velké části do resortu školství i další aktivity zajišťované mimo resort, a to např. poskytování environmentálního poradenství a realizace osvětových aktivit včetně poskytování environmentálních informací odborné i široké veřejnosti. V praxi je EVVO realizována prostřednictvím škol, nestátních neziskových organizací (centra a střediska ekologické výchovy) a dalších vzdělávacích subjektů (poradenství pak zajišťují zejména environmentální poradny), veřejnou správou na národní, regionální i lokální úrovni.

EVVO představuje nezastupitelný významný předpoklad udržitelného rozvoje. Vytváření podmínek pro jeho realizaci patří i mezi prvořadé zájmy Evropské unie. Základní podmínkou nastoupení cesty k udržitelnému rozvoji je zvýšení environmentálního vědomí občanů a jejich odborná připravenost pro kvalitativně nové přístupy v celé technicko-ekonomické a sociální oblasti. Podrobnější **vymezení** zvýrazněných **pojmu** je ve slovníčku v příloze.

1.2 Základní rámec pro EVVO vychází ze strategického dokumentu, **Státního programu environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty v ČR** (dále jen SP EVVO ČR), který byl přijat usnesením vlády č. 1048/2000. SP EVVO ČR stanovuje cíle, nástroje a úkoly pro následující cílové skupiny:

1. veřejná správa,
2. děti, mládež a pedagogičtí a odborní pracovníci,
3. environmentální vzdělávání a osvěta v podnikové sféře,
4. informace, osvěta a poradenství pro veřejnost.

Je plněn prostřednictvím **tříletých akčních plánů**, které zpracovává Meziresortní pracovní skupina pro EVVO při ministerstvu životního prostředí (dále jen MŽP).

Více na:

www.mzp.cz

www.vlada.cz (» Činnost vlády » Dokumenty vlády » 2006 » 2006-10-1)

1.3 EVVO se rozumí všestranné rozvíjení klíčových kompetencí (definovaných v RVP PV, RVP ZV, RVP G, RVP GSP a RVP SOV) v kontextu vzájemných vztahů mezi člověkem a životním prostředím, s důrazem na vyvážené působení nejen společenských, ale i přírodních faktorů. Jde tedy o motivaci a poskytnutí příležitostí k dosažení znalostí, dovedností, postojů a návyků k ochraně a zlepšování životního prostředí, k utváření hierarchie životních hodnot slučitelných s udržitelným rozvojem, k smysluplnému jednání a tvořivosti ve prospěch životního prostředí, k udržitelnému způsobu života a k udržitelným vzorcům chování jednotlivců, skupin i společnosti jako celku. Nezanedbatelná je provázanost EVVO s problematikou zdraví a zdravého životního stylu.

1.4 K důležitým kompetencím rozvíjených EVVO patří zejména:

V oblasti kompetencí k řešení problémů, komunikativní, sociální a personální:

- aktivně využívat kooperativní a komunikační dovednosti jako nástroje pro řešení problémů životního prostředí,
- hledat různé varianty řešení problémů životního prostředí,
- schopnost kriticky posuzovat a vyhodnocovat informace související s životním prostředím.

V oblasti pracovní kompetence, v rámci odborných kompetencí (ve středním odborném vzdělávání):

- osvojit si praktické dovednosti pro chování a pobyt v přírodě i při zacházení s přírodou a uplatňovat je v každodenním životě,
- uplatňovat principy udržitelného způsobu života v občanském a pracovním jednání (odpovědně a ekonomicky nakládat s přírodními zdroji a odpady v souladu se strategií udržitelného rozvoje, minimalizovat negativní vlivy na životní prostředí).

V oblasti kompetence občanské:

- znát z vlastní zkušenosti přírodní a kulturní hodnoty ve svém okolí, chápat příčiny a následky jejich poškozování, rozumět jedinečnosti svého regionu a jeho potřebám,

- uvažovat v souvislostech, vnímat závislost rozvoje lidské společnosti na přírodě a na stavu životního prostředí, porozumět zákonitostem biosféry, ekonomické, sociální a ekologické provázanosti světa, problémům životního prostředí z globálního i lokálního hlediska a jejich příčinám,
- orientovat se ve vývoji vztahu člověka a přírody a poučit se z problémů životního prostředí od minulosti až po současnost a v tomto kontextu pak uvažovat o budoucnosti,
- odpovědně jednat vůči přírodě a prostředí v každodenním životě a aktivně a kvalifikovaně se účastnit ochrany životního prostředí včetně zapojení do souvisejících veřejných diskusí a rozhodovacích procesů o využívání krajiny,
- projevovat pokoru, úctu k životu ve všech jeho formách a k hodnotám, které neumí vytvořit člověk, oceňovat svébytnou hodnotu a krásu přírody a krajiny, vnímat a být schopen hodnotit různé postoje k postavení člověka v přírodě a k chování člověka vůči přírodě.

2. Plánování a dokumenty EVVO

2.1 Při plánování EVVO školy:

- vycházejí jednak z platných učebních dokumentů (zejména příslušných školních vzdělávacích programů/rámcových vzdělávacích programů), z tohoto metodického pokynu, z krajské a regionální koncepce a jejich akčních programů EVVO a z analýzy specifických podmínek školy,
- zabývají se dvěma druhy cílů:
  - vzdělávacími a výchovnými cíli pro žáky,
  - rozvojovými a organizačními cíli školy, které jednak bezprostředně podmiňují vzdělávání žáků, jednak mají význam pro rozvoj školy jako instituce, pro přínos školy pro okolní komunitu apod.,
- metodou strategického plánování promýšlejí postupy od cílů EVVO ke konkrétním prostředkům EVVO,
- usilují o zapojení všech pracovníků (pedagogických i nepedagogických), žáků, rodičů a dalších partnerů školy do plánování EVVO,

- usilují o formování dobrých vztahů ve třídě jako předpokladu využití aktivních metod výuky v EVVO,
- promítají výsledky plánování do dokumentů (viz 2.2) a návazně do každodenního života školy či školského zařízení.

2.2 Základními dokumenty EVVO ve školách jsou:

- školní vzdělávací program (dále jen ŠVP),
- školní program EVVO (může být součástí ŠVP).

EVVO je dále integrována do **další dokumentace** školy (např. koncepce školy, školního nebo provozního řádu...).

2.2.1 ŠVP rozpracovává EVVO zejména jako:

- cíle EVVO (v části Charakteristika ŠVP – Zaměření školy a Charakteristika ŠVP – Průřezová témata),
- výchovné a vzdělávací strategie naplňující cíle EVVO na úrovni celé školy (v části Charakteristika ŠVP),
- výchovné a vzdělávací strategie naplňující cíle EVVO na úrovni vyučovacích předmětů (v části Učební osnovy),
- formy EVVO – např. integrované tematické celky, integrace do jednotlivých předmětů, samostatný předmět, kurz, seminář, projekt, série tematických dnů (v částech Charakteristika ŠVP – Průřezová témata a Učební osnovy – Charakteristiky vyučovacích předmětů), pro RVP SOV Charakteristika vzdělávacího programu,
- témata EVVO (v částech Charakteristika ŠVP – Průřezová témata a Učební osnovy – Vzdělávací obsahy vyučovacích předmětů), pro RVP SOV Charakteristika vzdělávacího programu,
- průběžná i závěrečná evaluace EVVO (v částech Hodnocení a Autoevaluace).

Při začleňování EVVO do ŠVP se doporučuje:

- implementovat aspekty životního prostředí a udržitelného rozvoje do jednotlivých předmětů (vzdělávacích oborů v RVP ZV a oborů vzdělání v RVP G, RVP GSP a RVP SOV),

- zařadit průřezové téma vztahující se k EVVO nejen integrací do vzdělávacích obsahů jednotlivých předmětů, ale i ucelenou formou samostatných vyučovacích předmětů, kurzů, projektů, tematických dnů, apod. zaměřených na EVVO,
- propojit jednotlivé tematické okruhy průřezového tématu Environmentální výchova (RVP ZV a RVP G), resp. Člověk a životní prostředí (RVP SOV) s tematickými okruhy ostatních průřezových témat,
- zvážit možnosti komplexní evaluace EVVO např. formou plošného vyhodnocování environmentální gramotnosti žáků (znalosti, postoje, hodnoty, dovednosti, jednání) v průběhu posledního ročníku základního a středního vzdělávání,
- všestranně posilovat rozvoj kompetencí žáka vzhledem k EVVO – zejména kompetence občanské, pracovní (odborné) a k řešení problémů.

2.2.2 Školní program EVVO je vždy zpracováván jako dlouhodobý strategický dokument, který je dále dle potřeb školy aktualizován, zpravidla do krátkodobého akčního programu na nejbližší školní rok (ročního školního programu EVVO). Školní program EVVO stanovuje:

- vzdělávací cíle a výstupy, výchovné a vzdělávací strategie a tematické zaměření EVVO na škole,
- rozvojové a organizační cíle školy, opatření, postupy a odpovědnosti k zajištění EVVO ve vzdělávání všech žáků a dále rozvojové a organizační cíle zejména v oblastech:
  - zájmového vzdělávání žáků,
  - dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků,
  - materiálního, prostorového, finančního zajištění EVVO,
  - environmentálně vhodného provozu školy a školního areálu,
  - spolupráce školy s okolím (s rodinou, s obcí, s neziskovými organizacemi, s podnikatelskou sférou a dalšími subjekty), s dalšími školami (vytváření sítě škol k vzájemnému předávání zkušeností, spolupráce s pedagogicky zaměřenými vysokými školami atd.), se středisky ekologické výchovy, se školami vyšších stupňů (např. k rozšiřování a prohlubování informací z oblasti životního prostředí), se středisky pro volný čas dětí a mládeže apod.

2.3 ŠVP a školní program EVVO jsou zpracovány buď jako:

- **dva samostatné dokumenty**, úzce provázané zejména v rovině vzdělávacích cílů a výstupů, výchovných a vzdělávacích strategií, forem výuky, učebních osnov a evaluace – v tomto případě je na školní program EVVO v ŠVP odkaz a školní program EVVO tvoří zpravidla přílohu ŠVP, nebo
- **dlouhodobá část školního programu EVVO je přímou součástí ŠVP** – pak jsou do ŠVP zapracovány nejen vzdělávací cíle, ale i opatření a postupy; celý školní program EVVO je uceleně popsán v Charakteristice ŠVP.

2.4 Dokumenty EVVO ve škole je vhodné každoročně **vyhodnocovat** a na základě získaných zkušeností **upravovat** pro následující školní rok. Doporučuje se, aby problematika EVVO byla součástí výroční zprávy školy a byla zahrnuta do autoevaluace školy.

3. Koordinátor EVVO

3.1 Koordinací EVVO mohou ředitelé škol pověřit jednoho (případně více) pedagogického pracovníka
– tzv. **koordinátora EVVO**.

Při pověřování dbají na odpovídající kvalifikační úroveň koordinátora EVVO. Přednostně by touto činností měli být pověřováni pedagogičtí pracovníci, kteří úspěšně absolvovali **studium k výkonu specializačních činností v oblasti environmentální výchovy** (v souladu s § 9, odst. 1, písm. d) vyhlášky č. 317/2005 Sb., o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků, ve znění vyhlášky č. 412/2006 Sb.).

Více na:

www.msmt.cz (Vzdělávání » Vzdělávání pedagogů » Akreditace v systému DVPP » Standardy pro udělování akreditací DVPP)

3.2 Koordinátorovi EVVO vedení škol a zřizovatelé škol vytvářejí **podmínky pro jeho práci** zejména zvyšováním jeho odborné úrovně, vytvářením motivujících pracovních

podmínek, odměňováním a vytvářením podmínek pro plánování a realizaci EVVO (podrobně k podmínkám EVVO viz článek 4.).

3.3 Úkolem koordinátora EVVO je zejména:

- vytvářet ve spolupráci s ostatními pracovníky školy a dalšími partnery školní program EVVO,
- dbát, aby byl školní program EVVO v souladu s další dokumentací školy a navrhopvat řediteli školy začlenění EVVO do další dokumentace školy (viz část 2);
- koordinovat realizaci EVVO na škole či školském zařízení,
- průběžně zvyšovat svou odbornou a metodickou připravenost pro aktivity školního koordinátora EVVO
- poskytovat ostatním pracovníkům školy či školského zařízení konzultace a podporu v začlenění EVVO do jejich činností,
- koordinovat realizaci plánu dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků v oblasti EVVO,
- iniciovat spolupráci s dalšími partnery v oblasti EVVO, např. s environmentálně zaměřenými neziskovými organizacemi (nestátními i zřizovanými veřejnou správou) v regionu a se středisky ekologické výchovy, ostatními školami.

4. Podmínky pro EVVO vytvářené vedením škol a zřizovateli škol

---

4.1 Vedení škol se doporučuje zaměřit se zejména na:

- zvyšování odborné úrovně koordinátora včetně využití možnosti specializačního studia a umožnění účasti na dalších vzdělávacích akcích týkajících se EVVO,
- odměňování a vytváření motivujících pracovních podmínek pro koordinátora EVVO včetně možnosti vyššího finančního ohodnocení absolventů akreditovaného specializačního studia pro koordinátory EVVO,
- zajištění spolupráce pracovníků školy s koordinátorem EVVO a podporu jejich vzájemné spolupráce v oblasti EVVO,
- podporu vzdělávání pedagogických i nepedagogických pracovníků v oblasti EVVO a její zahrnutí do plánu dalšího vzdělávání,

- vytváření podmínek pro plánování EVVO a pro realizaci konkrétních aktivit v rámci chodu školy a její spolupráci s okolím,
- začlenění výsledků plánování EVVO do dokumentů školy,
- metodickou podporu – preferování zkušenostních metod včetně výuky v terénu, integrovaného tematického, problémového a projektového vyučování, které jsou v EVVO využitelné a účinné,
- zajištění vhodných prostorových, materiálních a časových podmínek tj. např. přírodní učebny, biotopové zahrady, speciální učebny, koutky živé přírody, vybavování školy učebními pomůckami potřebnými pro EVVO, využití internetu,
- zabezpečování postupné ekologizace provozu školy a areálu školy (provoz školních zahrad, nakládání s energiemi, snižování množství odpadu a třídění odpadů, používání ekologicky šetrnějších výrobků, technologií a postupů včetně úklidu, údržby, provozu školní jídelny, podle možností zavádění biopotravin, místních produktů včetně produktů ze školních pozemků a zdravé stravy do jídelníčku apod.).

4.2 Zřizovatelům škol se doporučuje především:

- zajištění prostorových a materiálních podmínek podporujících EVVO tj. vnitřních i venkovních prostor pro EVVO a vybavování školy materiálem potřebným pro EVVO,
- zabezpečování ekologizace provozu školy a areálu školy zejména v rámci investičních akcí (zřizování a rozšiřování školních zahrad, zavádění šetrných zdrojů a úspor energií, infrastruktura pro minimalizaci odpadů, využívání ekologicky šetrnějších technologií apod.),

5. Vzdělávání pracovníků školy či školského zařízení v oblasti EVVO

5.1 Základní vzdělávání školního koordinátora EVVO probíhá zejména formou specializačního studia v rozsahu určeném vyhláškou č. 317/2005 Sb. (o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků ve znění vyhlášky č. 412/2006 Sb.) a obsahu stanoveném Standardem DVPP v oblasti EVVO. Rozšiřující formy vzdělávání koordinátora EVVO

volí škola či školské zařízení dle aktuálních potřeb a nabídky tak, aby byly průběžně rozvíjeny jeho kompetence a aktualizovány informace pro oblast EVVO.

5.2 Za další vzdělávání řídicích pracovníků a ostatních pedagogických pracovníků zodpovídá ředitel školy, a to i v oblasti EVVO. Vzdělávání probíhá formou akreditovaných seminářů v rámci DVPP minimálně v rozsahu a obsahu, který je vymezen Standardem DVPP v oblasti EVVO. Rozšiřující formy vzdělávání řídicích a ostatních pedagogických pracovníků v oblasti EVVO volí škola či školské zařízení dle potřeb a nabídky tak, aby byly kontinuálně rozvíjeny jejich kompetence a aktualizovány informace pro oblast EVVO.

5.3 Škola zajišťuje vzdělávání dalších pracovníků školy v oblasti životního prostředí a udržitelného rozvoje dle specifik jednotlivých profesí a jejich role v EVVO na škole.

6. Doporučené metody, nástroje a prostředky realizace EVVO na škole

---

6.1 Při realizaci EVVO se **doporučuje uplatňovat** takové **metody a formy vzdělávání**, které vedou k aktivizaci žáků a k podpoře činnostního učení. Důležitou složkou EVVO je i přímé učení ve venkovním terénu, které je hlavně v předškolním a mladším školním věku navíc spojeno i s včasným rozvíjením harmonické osobnosti a přirozené vitality dětí. Důležité je rovněž vytvářet ve škole i mimo školu vhodné podmínky pro informální učení a neformální vzdělávání v oblasti EVVO tak, aby podněcovaly a synergicky podporovaly formální vzdělávání.

6.2 K realizaci EVVO se **doporučuje využívat** zejména:

- zavádění kurzů, předmětů a jiných ucelených učebních celků zaměřených na EVVO
- vícedenní pobytové programy zaměřené na EVVO a výuku v terénu,
- externí výukové programy ekologické výchovy prováděné ve střediscích ekologické výchovy,
- vzdělávací programy muzeí, správ chráněných území, zoologických zahrad, občanských sdružení a dalších institucí,

- školní ekologické projekty (včetně zapojení do mezinárodních, celostátních a regionálních),
- školní pozemky a zahrady, přírodní učebny apod.
- poznávání okolního prostředí v regionu,
- spolupráci s obcí, rodiči, místními sdruženími, spolky a podnikateli, event. firmami, kde je realizována počáteční odborná příprava,
- kurzy, semináře a specializační studia DVPP
- technická a organizační opatření přispívající k ekologizaci provozu školy, školského zařízení.

6.3 Při realizaci EVVO lze doporučit především **spolupráci** s pracovníky vysokých škol, zvláště fakult připravujících učitele, se zástupci MŠMT, Ministerstva životního prostředí a ostatních resortů pověřených EVVO, s krajskými úřady, s krajskými koordinátory EVVO (je-li tato funkce na příslušném úřadě ustanovena), s pracovníky středisek ekologické výchovy, profesních občanských sdružení, s představiteli dalších nevládních organizací a s pracovníky podnikatelské sféry, kteří se zabývají problematikou životního prostředí.

7. Instituce zajišťující plnění EVVO

7.1 Mezi **instituce zřizované veřejnou správou a zajišťující plnění Státního programu EVVO** v resortu školství, mládeže a tělovýchovy patří zejména:

- MŠMT a jeho přímo řízené organizace,
- Česká školní inspekce,
- odbory školství, mládeže a tělovýchovy krajských úřadů a Magistrátu hl. m. Prahy,
- odbory školství, mládeže a tělovýchovy magistrátů, městských a obecních úřadů,
- mateřské školy,
- základní školy, základní školy speciální,
- základní umělecké školy,
- střední školy, vyšší odborné školy, konzervatoře,
- vysoké školy,

- školní družiny, školní jídelny, školní kluby, domovy mládeže, domy dětí a mládeže, střediska volného času dětí a mládeže,
- další školská zařízení zřizovaná mj. k zabezpečení EVVO.

7.2 MŠMT pověřuje řízením úkolů EVVO svého odborného pracovníka, který v této oblasti spolupracuje s pověřenými představiteli přímo řízených organizací resortu školství, Ministerstvem životního prostředí (dále jen MŽP) i s představiteli nevládních organizací, včetně školských asociací a sdružení.

7.3 Ministr školství, mládeže a tělovýchovy zřizuje **Poradní sbor pro EVVO**. Skupina je složena ze zástupců MŠMT a jeho přímo řízených organizací a partnerů (zejména škol a školských zařízení, MŽP, neziskových organizací a středisek ekologické výchovy). Skupina slouží jako iniciační a poradní orgán MŠMT pro realizaci a plánování EVVO ve školách, včetně úprav příslušné legislativy.

7.4 Metodický pokyn MŠMT se aktualizuje dle potřeby. Teorie z oblasti environmentálního vzdělávání, příklady dobré praxe, náměty pro environmentální vzdělávání jsou zveřejňovány na metodickém portálu www.rvp.cz (*Metodický portál » Základní vzdělávání / Gymnaziální vzdělávání» TEMATICKÉ VSTUPY » PRŮŘEZOVÁ TÉMATA » ENV; Metodický portál » Předškolní vzdělávání » METODICKÁ PODPORA » INTEGROVANÉ BLOKY » Dílčí (doplňkové) » Tematicky zaměřené » Environmentální výchova*).

7.5 Instituce v resortu školství při zajišťování EVVO spolupracují s institucemi v dalších resortech (velký význam pro zvyšování odborné a metodické úrovně EVVO mají zejména organizace v resortu MŽP) a s nevládními organizacemi zaměřenými na oblast EVVO.

7.6 Na základě zákona č.123/1998 Sb. a Státního programu EVVO ČR samosprávné kraje zpracovávají **krajské koncepce EVVO** a vytvářejí krajské systémy EVVO. Jedná se o integrované systémy podpory (finanční, metodické, institucionální aj.) a výměny informací v oblasti EVVO v rámci kraje. **Kraje** zahrnují oblast EVVO do

Dlouhodobých záměrů vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy kraje a do Výročních zpráv o stavu a rozvoji výchovně vzdělávací soustavy v kraji. Odborům školství, mládeže a tělovýchovy krajských úřadů, Magistrátu hl. m. Prahy, magistrátům a obecním úřadům se doporučuje vytvářet vhodné podmínky pro realizaci tohoto pokynu, a to včetně finančních.

8. Závěrečná ustanovení

Vydáním tohoto metodického pokynu se ruší Metodický pokyn k environmentálnímu vzdělávání výchově a osvětě, č. j.: 32 338/2000-22 ze dne 14. prosince 2001.

9. Účinnost

Tento metodický pokyn nabývá účinnosti dnem 27. října 2008.

RNDr. Jindřich Kitzberger, v. r.
náměstek ministra

Příloha

Slovníček pojmů

---

1. Ekologická výchova

Do českých škol se výchova k ochraně přírody, a poté šířeji pojatá výchova k péči o životní prostředí, prosazovala již od 70. let. V osmdesátých letech se ujalo označení ekologická výchova zdůrazňující uplatňování ekologických aspektů ve vzdělávání.

Ekologická výchova si klade za cíl probouzet v lidech zájem o přírodu a všechno živé. Učí vnímat v souvislostech, ve vzájemné harmonii používat cit i rozum, a chovat se odpovědně ke světu, lidem a přírodě. Důležitá je vlastní zkušenost a prožitek, protože teprve to, co blíže poznáme, dokážeme lépe vnímat a účinně chránit. Důraz je proto kladen na přímý kontakt s přírodou a přírodními materiály.

2. Environmentální vzdělávání, výchova a osvěta (EVVO)

„Výchova, osvěta a vzdělávání se provádějí tak, aby vedly k myšlení a jednání, které je v souladu s principem trvale udržitelného rozvoje, k vědomí odpovědnosti za udržení kvality životního prostředí a jeho jednotlivých složek a k úctě k životu ve všech jeho formách.“

(Zákon č. 17/1992 Sb., o životním prostředí, ve znění pozdějších předpisů, § 16).

Cílem EVVO je nejen vytváření **pozitivních postojů k životnímu prostředí**, k úctě k životu ve všech jeho formách, znalost a péče o prostředí kolem nás, ale **i pochopení vzájemné provázanosti oblastí sociální, ekonomické a kulturní**.

Obsahem je vzdělání, jež se vztahuje k životnímu prostředí, tedy soubor poznatků, dovedností, vyznávaných hodnot, které vedou ke schopnosti realizování praktických akcí a rozvíjení informovaného zájmu o životní prostředí.

EVVO je i preventivním nástrojem ochrany životního prostředí.

V současné době jsou požadavky na environmentální vzdělávání zahrnuty v obecné rovině do většiny základních pedagogických dokumentů a ovlivnily i tvorbu učebnic, zejména přírodovědy, vlastivědy, přírodopisu, zeměpisu a občanské výchovy. Kromě toho je tematika EVVO zahrnuta i do rámcových vzdělávacích programů jak pro základní, tak i pro střední školy včetně škol odborných

3. Formální vzdělávání

Vzdělávání, které je realizováno ve vzdělávacích institucích, zpravidla ve školách. Jeho funkce, cíle, obsahy, organizační formy a způsoby hodnocení jsou definovány a vymezeny právními předpisy. Zahrnuje získávání na sebe zpravidla navazujících stupňů vzdělání (základního vzdělání, středního vzdělání, středního vzdělání s výučním listem, středního vzdělání s maturitní zkouškou, vyššího odborného vzdělání v konzervatoři, vyššího odborného vzdělání, vysokoškolského vzdělání), jejichž absolvování je potvrzováno příslušným osvědčením (vysvědčením, diplomem apod.).

4. Informální učení

Je chápáno jako proces získávání vědomostí, osvojování si dovedností a kompetencí z každodenních zkušeností a činností v práci, v rodině, ve volném čase – z interakcí se

společností i přírodou. Zahrnuje také sebevzdělávání, kdy učící se nemá možnost ověřit si nabyté znalosti (např. televizní jazykové kurzy). Na rozdíl od formálního a neformálního vzdělávání je neorganizované, zpravidla nesystematické a institucionálně nekoordinované. Tento druh vzdělávání je z hlediska jeho zásadního významu pro další vývoj EVVO neopominutelný i ve školství.

5. Nástroje ochrany životního prostředí

Jsou to prostředky a metody, kterými stát dosahuje cílů státní politiky. Patří sem:

- Environmentální vzdělávání, výchova a osvěta
- Environmentální poradenství
- Vzdělávání k udržitelnému rozvoji
- Ekonomika ŽP
- Financování životního prostředí
- Spolupráce s nestátními neziskovými organizacemi
- Politika a strategie
- Výzkum a vývoj
- EIA / SEA (Environmental Impact Assessment/Strategic Environmental Assessment). Posuzování vlivů na životní prostředí se v současné době provádí procesem EIA (posuzování záměrů) a procesem SEA (posuzování koncepcí).
- IPPC (Integrated Pollution Prevention and Kontrol) Integrovaná prevence a omezování znečištění
- Dobrovolné nástroje
- Udržitelný rozvoj
- Místní Agenda 21

Více na: www.mzp.cz

6. Neformální vzdělávání

Vzdělávání, které je zaměřeno na získání vědomostí, dovedností a kompetencí, které mohou zlepšit společenské i pracovní uplatnění. Neformální vzdělávání je poskytováno v zařízeních zaměstnavatelů, soukromých vzdělávacích institucích, nestátních neziskových organizacích, ve školských zařízeních a dalších organizacích. Patří sem

např. organizované volnočasové aktivity pro děti, mládež a dospělé, kurzy cizích jazyků, počítačové kurzy, rekvalifikační kurzy, ale také krátkodobá školení a přednášky. Nutnou podmínkou pro realizaci tohoto druhu vzdělávání je účast odborného lektora, učitele či proškoleného vedoucího. Nevede k získání stupně vzdělání.

7. Udržitelný rozvoj (UR)

Takový rozvoj, který současným a budoucím generacím zachovává možnost uspokojovat jejich základní životní potřeby a přitom nesnižuje rozmanitost přírody a zachovává přirozené funkce ekosystému (Zákon č. 17/1992 Sb., o životním prostředí, ve znění pozdějších předpisů). Udržitelným rozvojem se rozumí přístup k plánování a procesu rozhodování, jehož cílem je dosažení skutečného a trvalého snížení sociální a ekonomické nerovnosti a ochrana životního prostředí. Udržitelný rozvoj je ucelený koncept, který zahrnuje všechny lidské činnosti až po místní úroveň a:

- jehož cílem je zkvalitnění života jak současné generace, tak generací budoucích, zatímco bude ochráněna kapacita země podporovat život v jeho veškeré rozmanitosti;
- je založen na demokracii, vládě práva a respektu základních práv zahrnujících svobodu, rovné příležitosti a kulturní rozmanitost;
- podporuje vysokou hladinu zaměstnanosti v ekonomice, jejíž síla je založena na vzdělání, inovaci, sociální a územní soudržnosti a ochraně lidského zdraví a životního prostředí.

8. Vzdělávání pro udržitelný rozvoj (VUR)

Vedle EVVO se v současnosti formuje tzv. **vzdělávání pro udržitelný rozvoj**. Vychází z principů udržitelného rozvoje a metodicky i svým zaměřením významně čerpá z oblasti environmentálního vzdělávání. Na mezinárodní úrovni je aktuálním rámcem pro rozvoj VUR Strategie EHK OSN (Evropské hospodářské komise Organizace spojených národů) pro vzdělávání pro udržitelný rozvoj, přijatá v roce 2005 ve Vilniusu. Na jejím základě byla přijata Strategii vzdělávání pro udržitelný rozvoj ČR (2008-2015).

Vzdělávání pro udržitelný rozvoj je předpokladem k osvojení si takových způsobů myšlení, rozhodování a chování jedince, které vedou k udržitelnému jednání v osobním, pracovním i občanském životě. VUR se zejména zaměřuje na:

- pochopení propojenosti a vzájemné souvislosti ekonomických, sociálních a environmentálních hledisek rozvoje, a to na lokální, národní i globální úrovni, vnímání udržitelného rozvoje jako celostního a systémového přístupu, který směřuje k ekonomicky prosperující společnosti a respektuje sociální a environmentální souvislosti a limity,
- rozvoj kompetencí (znalostí, dovedností a postojů) pro demokratické a svobodné rozhodování ve vlastním i veřejném zájmu v souladu s právem a s principy udržitelného rozvoje.

VUR diferencuje cíle, obsahy, metody, formy a prostředky na základě věkové a individuální zvláštnosti vývoje lidské osobnosti, přičemž se soustředí zejména na aktivní metody a formy vzdělávání, na vztahové, kritické a tvořivé myšlení apod.

Související dokumenty

EVVO je zakotvena v těchto platných právních předpisech:

- zákon č. 17/1992 Sb., o životním prostředí, upozorňuje, že se výchova, osvěta a vzdělávání provádějí tak, aby vedly k myšlení a jednání, které je v souladu s principem trvale udržitelného rozvoje, k vědomí odpovědnosti za udržení kvality životního prostředí a jeho jednotlivých složek a k úctě k životu ve všech jeho formách.
- zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, ve znění pozdějších předpisů, ukládá povinnost MŽP a MŠMT spolupracovat na zajišťování ekologické výchovy a vzdělávání.
- zákon č. 123/1998 Sb., o právu na informace o životním prostředí, ve znění pozdějších předpisů, definuje v § 13 práva a povinnosti ústředních správních orgánů a krajů ve vztahu k zajišťování EVVO.
- zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, ve znění pozdějších předpisů (školský zákon), za obecné cíle

vzdělávání považuje mj. získání a uplatňování znalostí o životním prostředí a jeho ochraně vycházející ze zásad trvale udržitelného rozvoje.

Metodický pokyn vychází z těchto dokumentů:

- usnesení vlády č. **124/2004** ke Strategii udržitelného rozvoje ČR,
- usnesení vlády č. **1155/2006** k Akčnímu plánu Státního programu environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty v ČR na léta 2007-2009,
- usnesení vlády č. **535/2007** k Dlouhodobému záměru vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy České republiky 2007,
- **Bílá kniha** - národního programu rozvoje vzdělávání v České republice,
- **Rámcové vzdělávací programy** (dále RVP), kde je Environmentální výchova (RVP ZV a RVP G), resp. Člověk a životní prostředí (RVP SOV) jedním ze závazných průřezových témat,
- **Strategie vzdělávání pro udržitelný rozvoj České republiky (2008-2015)**, která představuje pro oblast vzdělávání jeden z klíčových průřezových dokumentů, který zejména rozšiřuje zavedenou oblast environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty o nové přístupy, témata a ekonomické a sociální souvislosti rozvoje. Strategie vzdělávání byla schválena usnesením vlády ČR č.851/2008.

Další související právní předpisy a dokumenty:

- vyhláška č. **317/2005 Sb.** o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků ve znění vyhlášky č. 412/2006 Sb
- **Standardy** pro další vzdělávání pedagogických pracovníků v environmentálním vzdělávání, výchově a osvětě (EVVO) podle vyhlášky č. 317/2005 Sb.
- Standard pro studium k výkonu specializovaných činností – školní koordinátor environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty (EVVO)
- Standard pro průběžné vzdělávání v environmentálním vzdělávání, výchově a osvětě (EVVO)
- Standard pro průběžné vzdělávání řídicích pracovníků v environmentálním vzdělávání, výchově a osvětě (EVVO).

Více na:

www.mzp.cz

www.vlada.cz (» Činnost vlády » Dokumenty vlády » 2006 » 2006-10-1)

Internetový zdroj:

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy [online] [cit. 2011-03-17] Dostupné z:

<http://www.msmt.cz/vzdelavani/metodicky-pokyn-msmt-k-zajisteni-environmentalniho>

Příloha č. 2

Osnova rozhovoru

- 1) Je environmentální výchova ve speciálních školách v regionu České Budějovice realizována dle metodického pokynu EVVO a RVP?
  - Plánování environmentální výchovy
  - Průběžné vzdělávání pedagogického pracovníka
  - Přístupy pedagogického pracovníka k žákům se speciálními vzdělávacími potřebami
  - Dokumenty k EVVO
- 2) Je způsob provádění environmentální výchovy ve speciálních školách v regionu České Budějovice stejný?
  - Realizace environmentální výchovy
  - Forma výuky
  - Pomůcky související s environmentální výchovou
  - Projekty související s environmentální výchovou
  - Spolupráce s ekologickými centry
- 3) Je environmentální výchova vyučována ve speciálních školách v regionu České Budějovice samostatně nebo v rámci jiného vyučovacího předmětu?
  - Předměty spojené s environmentální výchovou
  - Školní vzdělávací program